

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΑ

ΧΡΟΝΙΚΑ

**ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΙΔΡΥΘΕΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΠΡΟΝΟΙΑ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΞΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΒΛΑΧΟΥ**

**Δ Ω Ρ Ε Α
ΣΟΦΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ**

**ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΔΕ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΟΤΩΝ
ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ
ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ,
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΓΝΟΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ ΚΟΝΤΟΠΑΝΟΥ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ**

**ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
ΕΝ ΤΗ ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙ**

**ΕΤΟΣ ΤΡΙΤΟΝ
1928**

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ 21 ΜΑΡΤΙΟΥ 1800
ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ
ΠΡΕΒΕΖΗΣ, ΠΑΡΓΑΣ, ΒΟΝΙΤΣΗΣ ΚΑΙ ΒΟΥΘΡΩΤΟΥ

Υ Π Ο

ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ ΒΡΕΚΟΣΗ

Δικηγόρου

I.

Ἐρευνῶν τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἑλληνικῶν δήμων καὶ τῶν ἐνώσεων αὐτῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἐν Ἡπείρῳ συνήνησα δημοτικῶν συνασπισμῶν ἀκμάσαντα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος (1800—1807) εἰς τὴν νότιον Ἡπειρον. Ἡ ὑποδειγματικὴ ὀργάνωσις τῆς ἐνώσεως ταύτης ἀποτελεῖ λαμπρὰν σελίδα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν δήμων καὶ τοῦ νεωτέρου δημοσίου Ἑλληνικοῦ δικαίου.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐνώσεις δήμων κατὰ τὸν 18ον καὶ 19ον αἰῶνα συναντῶμεν πολλὰς ἀκμαζούσας ἰδίᾳ ἐν Ἡπείρῳ¹. Ἡ ὑφ' ἡμῶν ὁμῶς σήμερον ἐξεταζομένη διαφέρει τῶν ἄλλων, διότι αἱ μὲν ἄλλαι (φέρ' εἰπεῖν ἢ τοῦ Ζαγορίου, τῶν Βλαχοχωρίων κλπ.) ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ὡς τοιαῦται, χορηγήσαντος εἰς αὐτὰς τὰ προνόμια τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως οἰκεία βουλήσει, ὁ δὲ συνασπισμὸς τῶν ἡπειρωτικῶν πόλεων, ὡς συνεκροτήθη κατὰ τὸ 1800, προέκυψεν ἐκ συνθήκης, ἣτις ἐδέσμευε τὴν Πύλιν εἰς τὴν χορήγησιν τῶν προνομίων, ἅτινα οὕτως εἰπεῖν καθώριζον καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως.

Ἐνῶ δηλαδὴ ἡ χορήγησις ἦ ἢ ἄρσις τῶν προνομίων εἰς τὰς ἄλλας ἐνώσεις δήμων ἦτο ἀποτέλεσμα προσωπικῆς διαθέσεως τοῦ Σουλτάνου ἀπέναντι τῶν ὑπηκόων του, ἡ χορήγησις καὶ ἡ ἄρσις τῶν προνομίων τῶν Ἡπειρωτικῶν πόλεων Πρεβέζης Πάργας καὶ λοιπῶν ἦτο ἀποτέλεσμα

¹ Ἀξιόλογον μελέτην, ἣ ὁποία τέμνει νέας κατευθύνσεις εἰς τὸν τρόπον τῆς μελέτης καὶ τῆς φρεύνης τῶν θεσμῶν τῶν δήμων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, ἐδημοσίευσεν ἤδη ὁ καθηγητὴς κ. Περικλῆς Βυζουκίδης ἐξ ἀφορμῆς τῶν προνομίων τοῦ Ζαγορίου εἰς τὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά». Ἀτυχῶς αἱ συλλογαί, τὰς ὁποίας μέχρι σήμερον κατέχομεν περὶ τῶν θεσμῶν τοῦ Ζαγορίου, ὡς ἢ τοῦ Λαμπρίδου καὶ τινες ἄλλαι, δὲν ἐγένοντο μὲ σκοπὸν προσαρμογῆς πρὸς γενικωτέρας κατευθύνσεις. Ἰκανοποίησιν μόνον τοπικιστικὴν φιλοτιμίαν, ἦσαν δὲ συλλογαὶ παντοίων πληροφοριῶν συχνὰ ἀσχετῶν πρὸς τὸ κύριον θέμα.

οίονει συμβάσεως, ἧτις παρεβιάζετο (ὅπως καὶ συνέβη διὰ τῆς τροποποιήσεως ἢ ὀλοτελοῦς ἄρσεως αὐτῶν).

Ὅπως ὁμοῦς εἰς τὰς ἄλλας ἐνώσεις δῆμων ἀνεγνωρίσθησαν προϋπάρχουσαι κοινοτικάι αὐτοτέλειαι, οὕτω καὶ εἰς τὰς Ἡπειρωτικάς πόλεις Πρέβεζαν καὶ λοιπὰς ἐπληρωθώθησαν ὡς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν πολίτευμα τὰ ἐπὶ Ἐνετῶν πρὸ τοῦ 1797 κρατήσαντα.

II.

Ἡ Πρέβεζα, ἡ Πάργα, ἡ Βόνιτσα καὶ τὸ Βουθρωτὸν ἀπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Passarowitz τοῦ 1718² περιῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ἐνετῶν ἀκολουθοῦσαι τὴν τύχην τῶν Ἰονίων νήσων μέχρι τῆς συνθήκης τῆς 17 Ὀκτωβρίου 1797³, ὁπότε περιῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Γάλλων. Τῷ 1798 ἐπέδραμεν ὁ Ἄλῃ Πασᾶς κατὰ τῶν πόλεων τούτων (ἐξαιρέσει τῆς Πάργας) καὶ ἐκυρίευσεν αὐτάς.

Προκειμένου νὰ ρυθμισθῇ μεταξὺ Ρώσων καὶ Τούρκων ἡ τύχη τῶν Ἰονίων νήσων, προέβαλε τὸ ζήτημα τῆς τύχης καὶ τῶν Ἡπειρωτικῶν πόλεων, αἵτινες ἐθεωροῦντο διοικητικῶς ἠνωμέναι πάντοτε μετὰ τῶν πρώτων. Μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Ἰονίων νήσων, τοὺς ὁποίους ὠριζε τὸ ἀπὸ 9 Ὀκτωβρίου 1799 Διάταγμα τῆς Ἰονίου Γερουσίας, ἐξελέγη διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν διαπραγματεύσεων ἀντιπρόσωπος τῶν Ἡπειρωτικῶν πόλεων ὁ Ἐνετὸς Ὅριος. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἰονίων νήσων ὑπέβαλον εὐθὺς ἀμέσως δύο ὑπομνήματα, ἐν πρὸς τὸν Τούρκον πρωθυπουργὸν Ραῖζ Ἐφένδην καὶ ἕτερον πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν λοιπῶν Δυναμῶν. Καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον ὡς πρὸς τὰς Ἡπειρωτικάς πόλεις ἐζήτησαν α) τὴν ἐκκένωσιν τῆς Πρεβέζης, Βονίτσης καὶ Βουθρωτοῦ, χωρῶν ἠνωμένων τέως μετὰ τῶν πρώην Ἐνετικῶν κτήσεων καὶ καταληφθεισῶν βιαίως ὑπὸ τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ, β) ἀποζημίωσιν διὰ τὰς φθοράς, ὧν ἐγένετο αἷτιος ὁ Ἄλῃ Πασᾶς πρὸς ζημίαν τῶν Ἡπειρωτικῶν πόλεων, γ) τὴν τήρησιν τῆς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν γραμμῆς, ἧτις ἐχρησίμευσεν ὡς ὄριον μεταξὺ τῶν πρώην Ἐνετικῶν κτήσεων καὶ τῆς Ἐπικρατείας (sic) τοῦ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ὧς πρὸς τὸ δεύτερον ἐζήτησαν ὅπως αἱ Ἐπτὰ νῆσοι μετὰ τῶν ἐν Ἡπειρῷ ἠνωμένων χωρῶν ἀναγνωρισθῶσιν ὑπὸ τῶν αὐτῶν τῶν ἀντιπροσώπων, πρὸς οὓς ἀπηυθύνετο τὸ ὑπόμνημα, ὡς ἐλευθέρη Πολιτεία.

Πρὶν ὁμοῦς ὑποβληθῶσι τὰ ὑπομνήματα τῶν ἀντιπροσώπων, εἶχον ἀρχίσει αἱ μεταξὺ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης διαπραγματεύσεις,

²) Codex Italiae Diplomaticus. Lünig, Francfurti & Lipsiae 1725. Tom. I, pars II, sectio VI, 49.

³) Recueil de Traités τοῦ de Martens Τόμ. VI, σελ. 49. Εἰς τὸ αὐτὸ Recueil ἀρκεῖται καὶ ἡ συνθήκη τοῦ 1800 ἐν τόμῳ VII.

αἰτινες περιστρέφοντο περὶ τὰς ἐξῆς λύσεις: 1) Αἱ Ἴωνιοι νῆσοι, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Ἑπειρωτικῶν πόλεων, ν' ἀποτελέσουν Ἡγεμονίαν, ἣς τὴν ἐγγύησιν ν' ἀνελάμβανον αἱ Σύμμαχοι Δυνάμεις. 2) Νὰ παραχωρηθῶσιν εἰς δύναμιν δευτέρας τάξεως. 3) Νὰ τεθῶσι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, διοικούμεναι μὲ πολίτευμα ἀριστοκρατικόν, ὡς τὸ κρατήσαν ἐν Ραγούζῃ. Καὶ ἡ μὲν Πύλη ἐπέμεινεν εἰς τὸ ν' ἀποτελέσουν αἱ πόλεις αὗται ἡγεμονίαν ἀνάλογον τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας. Ἡ δὲ Ρωσσία ἤξιον ν' ἀπαρτίσουν ἀριστοκρατικὴν πολιτείαν. Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι τόσον οἱ Ρῶσοι ὅσον καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐξῆλλον πρὸς ἐπίρρωσιν τῶν ἰσχυρισμῶν τῶν ἐπαναστατικῶν τῶν ἰδεῶν τῶν κατοίκων, τὸ ὁποῖον τοὺς κατέστησεν εἰς ἄκρον δυσπειθεῖς⁴. Τούτου ἕνεκεν οἱ μὲν Τοῦρκοι ἔλεγον ὅτι ρέπουσιν εἰς ταραχὰς δηλητηριασθέντες ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ προέτεινον τὴν ἡγεμονίαν, οἱ δὲ Ρῶσοι ἀντέφερον ὅτι λαὸς Εὐρωπαϊκὸς δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀνεχθῆ τοὺς χρόνους ἐκείνους νὰ διοικῆται ἀπὸ Ἡγεμόνας ὑποκειμένους εἰς κεφαλικάς ποινάς, ὅπως οἱ τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας.

Τέλος διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1800 καθιερώθη μικτὸν σύστημα τῶν μὲν Ἴονίων νήσων ἀποτελεσασῶν Πολιτείαν φόρου ὑποτελῆ εἰς τὴν Πύλην, τῶν δὲ ἡπειρωτικῶν πόλεων ἐκχωρηθειῶν εἰς τὴν Τουρκίαν⁵.

Ἡ ἐπιθυμία ὁμως τῶν Ἰονίων καὶ τῶν Ἑπειρωτῶν ὅπως συμβιωσῶσιν ὑπὸ κοινὸν πολιτικὸν καθεστῶς, ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, φαίνεται καὶ πάλιν κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης. Οὕτως ἡ Ἰόνιος Γερουσία προκειμένου καὶ πάλιν νὰ ρυθμισθῆ ἡ τύχη τῶν Ἰονίων νήσων λόγῳ τῶν μεσολαβησάντων γεγονότων ἀπέστειλε τὰς παραμονὰς τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀντιπρόσωπον εἰς Βιέννην, ἵνα περιμένῃ τὴν ἐναρξιν τοῦ συνεδρίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπόμνημα

⁴) Τὸ δυσπειθὲς τῶν κατοίκων τῶν χωρῶν αὐτῶν προὔπηξε τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἰσως διότι αὗται εἶχον καταστῆ ἐπὶ Ἐνετῶν κέντρα τῶν ἀρματολῶν καὶ τῶν κλεφτῶν. Οὕτω μανθάνομεν ἀπὸ τὴν ἐκθεσιν τοῦ decreto τῆς 15 Φεβρουαρίου 1771 ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα τῆς Πρεβέζης κατῴρθουν νὰ διαφεύγουν τὴν πληρωμὴν τῶν βαρέων διοδίων τοῦ Ἀμβρακικοῦ πρὸς βλάβην τῶν Ἐνετικῶν συμφερόντων, τούτου δ' ἕνεκα ἀπηλλάγησαν δυνάμει νόμου καὶ τὰ ὑπὸ ἐνετικὴν σημαίαν πλοῖα, διὰ νὰ δύνανται νὰ συναγωνίζωνται τὰ τῆς Πρεβέζης.

⁵) Φαίνεται ὅτι ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων ὁ μὲν Ὅριος ἐπεθύμει εἰλικρινῶς τὴν ἑνωσιν μετὰ τῶν Ἑπειρωτικῶν χωρῶν, ἐνῶ ὁ Καποδίστριας καὶ ὁ Σιγούρος ἀπέκρουον ταύτην δικαιολογούμενοι ὅτι θ' ἀπετέλει κτῆμα δαπανηρὸν διὰ τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ὅτι θὰ εἶδεν προσέτι χώραν εἰς ἀφορμὰς διενέξεων διαρκῶν μὲ τοὺς Τοῦρκους. Τούτου ἕνεκεν μετὰ τὴν καθιέρωσιν τοῦ μικτοῦ συστήματος, καθ' ὃ αἱ Ἑπειρωτικαὶ χώραι ἐχωρίζοντο τῶν Ἰονίων νήσων, τὰ πλήθη ἐπυρπόλησαν τὰς οἰκίας τοῦ Καποδίστρια καὶ τοῦ Σιγούρου κατηγοροῦντα αὐτοὺς ὡς προδόσαντας τὰ ἔθνικα συμφέροντα, διότι δὲν ἐπέμειναν εἰς τὸ κοινὸν ὑπόμνημα τῶν ἀντιπροσώπων, δι' οὗ ἐζητεῖτο ἡ ἑνωσις, καὶ οὕτω ἐχωρίσθησαν αἱ Ἑπειρωτικαὶ πόλεις τῆς Ἰονίου Πολιτείας.

πρὸς τὰς Δυνάμεις (9/21 Μαΐου 1814), ἐν ᾧ μεταξὺ ἄλλων ἐτονίζετο ὅτι ἡ Γερουσία τῶν ἐπτανησίων διακηρύττει ἐνώπιον τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ὅτι ἡ μόνη θέλησις τοῦ ἐπτανησιακοῦ λαοῦ ἦτο α') ὅπως ἡ πολιτεία τῶν ἐπτὰ νήσων τοῦ Ἰονίου ἐπισήμως ἀναγνωρισθῆ ἀνεξάρτητος καὶ ἐλευθέρα πάσης ὑποτελείας, β') . . . καὶ γ') ὅπως αἱ πρόην Ἑνετικάι χῶραι Πρεβέζης, Πάργας καὶ Βονίτσης μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῶν ἐπὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Ἡπείρου προσαρτηθῶσι τῇ Ἰονίῳ Πολιτεία. Ἡ Ἀγγλία διὰ τοῦ ἄγγλου ἀρμοστοῦ Cambell ἀποδώσασα ἰδιωτικὴν ἰδιότητα εἰς τὸ ἔγγραφον ὅχι μόνον ἠρνήθη νὰ δεχθῆ τοὺς Ἰονίους ὡς ἀποτελοῦντας αὐτόνομον ἐπικράτειαν, ἀλλὰ καὶ ἐπετίμησε τοὺς ἐπτανησίους διὰ τὸ δικαίωμα, τὸ ὁποῖον ἔλαβον ν' ἀποστείλωσιν ἀντιπρόσωπον εἰς Βιέννην, χαρακτηρίσασα τοῦτο ὡς ἀνάρμοστον. Ἔτι δὲ ὁ Cambell ἀπηγόρευεν εἰς τὴν Σύγκλητον νὰ διατηρῆ καὶ ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Καποδιστρίου.

Μὴ δυναμένου δὲ νὰ παραστῆ ἀντιπροσώπου τῶν Ἰονίων εἰς τὸ Συνέδριον κατόπιν τούτων, ἀνέλαβεν ὁ Καποδιστριας ν' ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα κρυπτόμενος ὀπισθεν τῆς ἰδιότητος τοῦ Ρώσου πληρεξουσίου. Ὁ Καποδιστριας ὑπέβαλε σχέδιον ρυθμίζον τὰ τῆς τύχης τῶν Ἰονίων πρὸς τὸν Μυλόρδον Clancarty διὰ τῆς ἀπὸ 28/9 Ἀπριλίου 1815 ἐπιστολῆς του, δι' ἧς δὲν ἐλησμόνησε καὶ νὰ διαμαρτυρηθῆ διὰ τὴν στάσιν τοῦ Cambell.

Τόσον δὲ εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Καποδιστρίου ὅσον καὶ εἰς τὰ ἄλλα σχέδια καὶ ἀντισχέδια, αἵτινα προηγήθησαν τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τοῦ 1815, ἀναφέρονται αἱ ἡπειρωτικαὶ πόλεις ὡς μέλλουσαι ἀναποσπάστως νὰ ἐνωθῶσι καὶ πάλιν μετὰ τῶν Ἰονίων.

Ἐπειδὴ δὲ ἀκριβῶς πάντοτε ἐθεωροῦντο αἱ ἡπειρωτικαὶ πόλεις ὡς ἀναποσπάστως μετὰ τῶν Ἰονίων νήσων συνδεδεμέναι καὶ ἀκολουθοῦσαι τὴν τύχην αὐτῶν, οὐδεμία ἐγένετο μνεία εἰς τὴν μεταξὺ Ρώσων καὶ Ἀγγλων συνθήκην τῆς 5 Μαρτίου 1815. Καίτοι δὲ ἡ Ἀγγλία ἐθεώρει αὐτὰς ὡς ἠνωμένας διοικητικῶς μὲ τὰς Ἰονίους νήσους⁶, ἐν τούτοις σιγηθεῖσα ἐπὶ τῆς σιωπῆς τῆς συνθήκης τῆς 5 Μαρτίου 1815, προέβη εἰς τὴν μετὰ τῶν Ρώσων σύμβασιν τοῦ 1817, καθ' ἣν ἐρρυθμίσθη ὀριστικῶς ἡ τύχη τῆς Πάργας περιερχομένης εἰς τὴν Τουρκίαν, ἥτις εἰς ἀντάλλαγμα παρητήθη πάσης ἀξιώσεως ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων, ἣν εἶχε δυνάμει τῆς συνθήκης τῆς 21ης Μαρτίου 1800.

III

Διὰ τὴν παροῦσάν μου ἔρευναν ἔχω τὰς ἀκολούθους πηγὰς:

⁶) Ἐγγραφον τοῦ ἄγγλου ἀρμοστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων ἀπὸ 11 Μαΐου 1815 πρὸς τὸν Διοικητὴν τῆς Πάργας, δι' οὗ χαρακτηρίζεται αὕτη ὡς ouvrage ananeé τοῦ στρατοῦ τῆς Κερκύρας.

1) Τὴν συνθήκην τῆς 21ης Μαρτίου 1800. Ταύτης τὰ μὲν πρῶτα μέχρι τοῦ VIII ἀρθρα ἀναφέρονται εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, τὰ δὲ ἀρθρα VIII, IX καὶ X καθορίζουσι τὴν ἔκτασιν τῶν προνομίων τῶν Ἑπειρωτικῶν πόλεων.

2) Τὸ φερμάνιον τῆς 21ης Ἀπριλίου τοῦ 1800, ὄριζον τὰ κατὰ τὴν ἀκτέλεσιν τῆς συνθήκης. Τοῦτο εὔρον ἐν μεταφράσει εἰς τὸ Ἱστορικὸν Δοκίμιον περὶ Πρεβέξης τοῦ Μητροπολίτου Ἄρτης.

3) Τὰς πράξεις τῶν ἀρχῶν τῶν χρόνων ἐκείνων.

4) Τὰς σημειώσεις τοῦ ἀειμνήστου θείου μου Γεωργίου Κονεμένου Βέη⁷. Ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν σημειώσεων τοῦ Κονεμένου εἰργάσθη ὁ Ν. Γεωργίτης πρὸ εἰκοσαετίας περίπου, τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας του ἐκείνης εἶδον τὴ φῶς ἐν τῇ «Ν. Ἡμέρα» τῆς Τεργέστης

7) Ἄτυχῶς ὁ φάκελλος τῶν ἐγγράφων καὶ σημειώσεων τοῦ Κονεμένου Βέη φαίνεται ἀπολεσθεὶς ὁ θειδὸς μου κ. Γ. Γερογιάννης ἔχων πληροφορίας ὅτι εἶχεν οὗτος δανεισθῆ εἰς τὸν θανάοντα ἀδελφὸν τοῦ πατρὸς μου Ἄρ. Βρέκωσην μὲ εἶχε παρακαλέσει, ὅπως τοῦ δανείσω τὸν φάκελλον τοῦτον, ἵνα τὸν συμβουλευθῆ διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς «Ἱστορίας τῆς Πρεβέξης». Παρ' ἐμοὶ ὁμως δὲν ἀνεῦρον εἰ μὴ ἐλάχιστα ἐγγράφα ἀφορῶντα τοὺς Κονεμένους, καὶ ταῦτα καθαρῶς ἰδιωτικῆς φύσεως. Ἡ ἀξία τοῦ φακέλλου τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς (οὗτινος βιογραφικὸν σημείωμα ἐδημοσίευσεν ἤδη ὁ Γεωργίτης εἰς τὸ Βιογραφικὸν Τεῦχος τῶν Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν τοῦ 1927, περιέχον δυστυχῶς καὶ ἱκανὰς ἀνακριβείας) θὰ ἦτο τῇ ἀληθείᾳ μεγάλη, διότι δὲν θὰ διεφώτιζε μόνον τὴν ἱστορίαν τῆς νοτίου Ἑπείρου τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνος, καθ' οὓς ἔδρασαν οἱ Κονεμένοι, ἀλλὰ θὰ παρεῖχε καὶ σημαντικὴν συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην τῆς διπλωματικῆς ἱστορίας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος τῆς Ὀθωνεῖου ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ Κονεμένος βέης διετέλεσεν ἀναπληρωτὴς μετὰ τὰ Μουσουρικά τοῦ Τούρκου πρεσβυτοῦ Μουσούρου ἐν Ἀθήναις. Θὰ ἦσαν δὲ τόσοι πολῦτιμοι αἱ σημειώσεις ἐκεῖναι, ὅσοι πολῦτιμοι ὑπῆρξεν ἡ ἀλληλογραφία καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν τότε πρεσβευτῶν τῶν Μ. Δυνάμεων ἐν Ἀθήναις, ἐφ' ὧν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐβασίσθησαν οἱ ἱστορικοὶ τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ὀθωνος διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς διπλωματικῆς ἱστορίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Θὰ ἦσαν δὲ καὶ αἷραι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ἀφ' οὓς ὄξ ὅσων ἐδανείσθησαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἰς τὸν κ. Γεωργίτην ἐκ τῶν ἀφορῶν τὴν Πρεβέξαν τοῦ 1800—1807 κατώρθωσεν οὗτος νὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἐν τῷ κειμένῳ μνημονευθεῖσαν μελέτην του, βοηθούμενος φυσικῶ τῷ λόγῳ καὶ ὑπὸ τῶν πράξεων τῶν ἀρχῶν.

Εἶνε δὲ ὄντως λυπηρὸν ὅτι εἰς τὴν ἔλλειψιν τῶν ἐγγράφων, ἅτινα εἶνε εἰς ἡμᾶς ἀναγκαῖα διὰ τὴν γνῶσιν καὶ μελέτην τοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ δικαίου τῶν Ἑλλήνων καὶ ἥτις ἐμποδίζει εἰς ἡμᾶς τὴν ἐρευνητικὴν ἐργασίαν νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν ἀμέλειαν τῶν τυχόν κατόχων τοιούτων ἐγγράφων καὶ σημειώσεων ὅπως τὰ ἐπιδεικνύουσιν εἰς τοὺς ἐρευνητάς των, ἴσως δὲ καὶ τὸν φόβον ὅτι τυχόν καὶ ἄλλοι πλὴν αὐτῶν θέλουσι γίνεαι κοινῶν τοῦ κεκρυμμένου θησαυροῦ!

Τούτων ἕνεκα δὲν κατώρθωσα ἀκόμη νὰ συγκεντρώσω τὰ ἐγγράφα τὰ ἀφορῶντα τὸν δημόσιον βίον τοῦ μητροδθεν προπάππου μου Ἰωάννου Λέοντος Μελά (περὶ τοῦ ὁποῦ ὁ Hughes συναντήσας αὐτὸν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ διὰ μακρῶν ἐγγραφῶν), ὧν ἔχω ἀνάγκην προκειμένου νὰ συντάξω βιογραφικὸν σημείωμα τοῦ ἀνδρὸς, τὸ ὁποῖον θέλει συνοδεύσει τὴν προσεχῆ ἐκδοσὴν ἀνεκδότων ἐπιστολῶν τοῦ ποιητοῦ Βηλαρά πρὸς αὐτόν, εἰς τὴν ὁποίαν θέλει προβῆ ὁ φίλος μου κ. Εὐάγγ. Φωτιάδης.

καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἑλληνισμός» τοῦ 1909 ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ ἐν Πρεβέζῃ Δημόσιον Δίκαιον ἐπὶ τῆς Συμπολιτείας τοῦ Ἀκρωτηρίου» (continnente). Ἡ πρωτότυπος ἔρευνα τοῦ Γεωργίτη, ἥτις καὶ εἰς ἡμᾶς κολλασχῶς ἐχρησίμευσε, δίδει σαφῆ εἰκόνα τῆς ὀργανώσεως τῆς διοικήσεως μόνον. Δὲν ἐπεκτείνεται ἀτυχῶς ἐπὶ τῶν προνομίων καθ' ἕκαστον καὶ δὲν τοποθετεῖ ἐπομένως τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐνώσεως εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ γενικοῦ προνομιακοῦ καθεστῶτος τοῦ κρατήσαντος ἐπὶ τουρκοκρατίας.

5) Ὁ Σαλαμπάντας εἰς τὴν Ἱστορίαν Σουλίου καὶ Πάργας ἀναφέρει καὶ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον κατηρτίσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει μεταξὺ τοῦ Διοικητοῦ τῶν ἡπειρωτικῶν πόλεων καὶ τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς Ἑπτανησιακῆς Δημοκρατίας Ἀνδρέα Γονέμη. Τοιοῦτον σύνταγμα οὐδεὶς ἄλλος πλὴν τοῦ Σαλαμπάντα ἀναφέρει. Τὸ πιθανώτερον εἶνε ὅτι σύνταγμα ἀποκαλεῖ ὁ Σαλαμπάντας τὸ ἀπὸ 10 Μαΐου 1801 Χάττι Σιερίφ, τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη κατόπιν διαπραγματεύσεων τοῦ Τούρκου Διοικητοῦ τῶν Ἠπειρωτικῶν πόλεων Ἀβδουλλάχ Μπέη τοῦ διορισθέντος ἐκεῖ διὰ τοῦ προορηθέντος ἀπὸ 1 Ἀπριλίου 1800 φερμανίου καὶ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἑπτανησιακῆς Δημοκρατίας, ὅστις πιθανὸν νὰ ἦτο ὁ ὑπὸ τοῦ Σαλαμπάντα ἀναφερόμενος Ἀνδρέας Γονέμης. Περὶ τῶν ὡς ἄνω διαπραγματεύσεων διαλαμβάνει τὸ ἄρθρον VIII τῆς συνθήκης τοῦ 1800⁸.

6) Ἐπιδοθητικῶς ἐχρησιμοποίησα τὰ ἀκόλουθα ἔργα, ἃτινα ἢ πραγματεύονται περὶ Ἠλείου καὶ δι' ὀλίγων ἀπτονται τοῦ καθεστῶτος τοῦ 1800, ἢ ἀναφέρονται γενικῶς ἢ εἰδικῶς εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Ἰονίων νήσων κατὰ τὴν ἐνετοκρατίαν. Εἶνε πρόδηλον ὅτι εἰδικῶς ὡς πρὸς τὰς ἐντυπώσεις τῶν περιηγητῶν πρέπει νὰ εἶνέ τις ἄκρως ἐπιφυλακτικὸς, ἕνεκα τῆς παρατηρουμένης τάσεως, ἣν εἶχον οὗτοι νὰ ἀναγράφουν πληροφορίας, τὰς ὁποίας δὲν συνέλεξαν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ παρελάμβανον παρ' ἄλλων, οἵτινες εἶχον ἐκδώσει περιηγητικὰς ἐντυπώσεις πρὸ αὐτῶν⁹:

Παν. Ἀραβαντινοῦ. Χρονογραφία τῆς Ἠλείου. Ἀθήναι 1856-1857.—
Σπ. Παν. Ἀραβαντινοῦ. Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ. Ἀθήναι 1895.—Ἀνδρ.
Ἀνδρεάδου. Περὶ τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ Βενετοκρατίας. Ἐν Ἀθήναις 1914.—Γ. Μαυρογιάννη. Ἱστορία τῶν Ἰονίων νήσων (1797-1815). Ἐν Ἀθήναις 1889.—Χριστοφόρου τοῦ Περραιβοῦ.

⁸) «Ἐπειδὴ αἱ περιφέρειαι αὗται ἀνήκουν κατὰ πλήρη κυριότητα εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν, καὶ δοθέντος ὅτι μέγας ἀριθμὸς ἑπηκόων τῆς Δημοκρατίας τῶν ἐπὶ ἠνωμένων νήσων ἔχουν κτήματα εἰς τὰς ρηθείσας περιφέρειαι, ἢ Ὑψηλὴ Πύλη ὑπόσχεται νὰ καθορίσῃ ἀπὸ τοῦ νῦν τὴν τάξιν τοῦ ἀξιοματικοῦ τούτου. (πρόκειται περὶ τοῦ Διοικητοῦ) τὴν φύσιν καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν ἀρμοδιοτήτων του καὶ τὸν τρόπον τῆς διαμονῆς του».

⁹) Περὶ τῆς ἐπιφυλάξεως αὐτῆς ἰκανὰ διδάσκει ἡ κριτικὴ τῶν πηγῶν τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ ἢ προτασσομένη τοῦ ἔργου τοῦ Ἀραβαντινοῦ.

Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας. Βενετία 1815.—Π. Α. Σ(αλαμπάντα). Ἱστορία τῆς Πάργας. Ἐν Ἀθήναις 1861.—Ἰ. Ααμπρίδου. Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα Ἀθήναι 1887.—Ἀθ. τοῦ Σταγειρίτου. Ἡπειρωτικά. Βιέννη 1819.—Τρύφ. Εὐαγγελίδη. Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ἀθήναι 1896.—Σεραφεὶμ Βυζαντίου, Μητροπολίτου Ἄρτης. Δοκίμιον ἱστορικῆς τινος περιλήψεως τῆς ποτὲ ἀρχαίας καὶ ἐγκρίτου Ἡπειρωτικῆς πόλεως Ἄρτης καὶ τῆς ὠσαύτως νεωτέρας πόλεως Πρεβέζης. Ἀθήναι 1884.—Κ. Ν. Σάθα. Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς. Ἐν Ἀθήναις 1869.—Ἐρμάννου Λούτζη. Περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ Ἑνετῶν. Ἐν Ἀθήναις 1856.—Μιχ. Λάσκαρι. Σημειώσεις περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πάργας. Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ Τεύχος Α' καὶ Β'. 1927.—Α. Μ. Ἀνδρεάδου. Περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πάργας. Οἰκονομικὴ Ἑλλάς. 1911.—Σπυρίδωνος Ἀ. Βλαντιῆ. Ἡ Αεσκὰς ὑπὸ τοὺς Φράγκους, τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Ἑνετοὺς (1204—1797). Ἐν Λευκάδι 1902.—Γεωργίου Βερυκίου. Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς πρώην Ἰονίου Πολιτείας. Κεφαλληνία 1870.—Παναγιώτου Χιώτου. Ἱστορία τοῦ Ἰονίου Κράτους ἀπὸ συστάσεως αὐτοῦ μέχρι ἐνώσεως (1815—1864). Ἐν Ζακύνθῳ 1864.—Παναγιώτου Χιώτου. Ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα Ἑπτανήσου. Ἐν Ζακύνθῳ 1849—1877.—Ludwig Salvator. Parga. Praga 1907.—Pouqueville. Voyage dans la Grèce. 1826.—Will Mart Leake. Travels in Northern Greece. London 1885.—André St Sauveur. Voyage historique, littéraire et pittoresque dans les Isles et possessions ci-devant Vénitiennes du Levant. Paris 1800.—Scrofani. Voyage en Grèce fait en 1794—1795. Paris. 1801.—Travels in Greece and Albania by The Rev. T. S. Hughes BD. London 1830.—Henry Holland. Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia during the years 1812 and 1813. London 1815.—Béllaire. Précis des opérations générales de la division française du Levant. A Paris 1805.—D'Arbois frères. Mémoires sur les trois départements de Corcyre, d'Ithaque et de la Mer Égée.—François Lénormant. La question Ionienne devant l'Europe. Paris 1859.—Edouard Driault et Michel Lhéritier. Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours. Paris 1925.—Malte-Brun. Tableau historique et politique de la vie d'Ali pacha.—Nolhac. (S. de). Iles Ioniennes. Paris 1852.—Schneider. Histoire et description des îles Ioniennes, revue et corrigée par Bory de St Vincent. Paris 1823.—Valsamachi. Nota sopra la Rep. Ionica presentata al Congresso di Vienna. Vienn. 1815.—Gaultier de Chanbry. Aperçu d'un mémoire sur l'occupation des îles Ioniennes par les Français (1797 - 1799) d'après la correspondance

du général Chabot. Paris 1864.—Pisani (l'abbé P.). L'expédition russo-turque aux îles Ioniennes (1798—1799).—G. Pauthier. Les îles Ioniennes pendant l'occupation Française et le Protectorat Anglais. Paris 1863.—E. Rodokanaki. Bonaparte et les îles Ioniennes. Paris 1899.—Eugene Rizzo Rangabé. Livre d'or de la Noblesse Ionienne. Athènes 1925.—Marmora. Della Historia di Corfù ἐξελληνισθεῖδα ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Μάρμορα. Κέρκυρα 1902.

IV.

Ὅταν ὁ Καγκελάριος τῆς Ρωσικῆς Αὐτοκρατορίας ἀνήγγειλε πρὸς τοὺς ἐν Πετροπόλει ἀντιπροσώπους τῶν Ἰονίων νήσων τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Παύλου ἐπικύρωσιν τῆς Συνθήκης τοῦ 1800¹⁰, ἔλεγεν ὅτι ὡς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν πολίτευμα τῶν νήσων οἱ λαοὶ θὰ ἀφίνοντο ἐλεύθεροι νὰ ἐκλέξωσι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔκρινον προτιμότερον. Σὺμφωνος πρὸς τοῦτο ἦτο ἤδη καὶ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῆς πρὸς τοὺς Ἑπτανησίους ἐγκυκλίου τοῦ Πατριάρχου, καθ' ἣν «προστᾶγματι καὶ σταθερᾷ βουλήσει τῆς Ὑ. Πύλης» ἐχορηγεῖτο ἡ ἄδεια εἰς τοὺς λαοὺς τῶν νήσων νὰ ἐκλέξωσιν οἰονδήποτε εἶδος διοικήσεως ἢ θελον νομίσει ὠφέλιμον εἰς τὴν πατρίδα των.

Ἡ μορφή τοῦ ἐσωτερικοῦ πολιτεύματος τῶν Ἰονίων νήσων μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ 1800¹¹ ἦτο μᾶλλον πολιτείας ὁμοσπόνδου. Τοῦτο βεβαίως δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν καὶ διὰ τὰς εἰρημένας Ἡπειρωτικὰς πόλεις, διότι ἂν καὶ κατ' ἐλαχίστας λειτουργίας διέφερον ἡ αὐτοδιοικητικὴ ὀργάνωσις αὐτῶν, οὐχ ἦττον ἡ ἔννοια τῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν Ἡπειρωτικῶν ἐκείνων πόλεων ἦτο ὁπωσδήποτε στενὴ (τοπικὴ), λόγῳ τοῦ ὅτι εἶχον ἐκχωρηθῆ ὡς προνομιούχοι κτήσεις (Ἰμλιάκι χουμαγιουνίν) εἰς τὸν Σουλτάνον, τούτου δὲ ἡ κυριαρχία ἤσκειτο διὰ τοῦ Βοεβόδα. Ἐνῶ μετὰ τὴν χορήγησιν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τοῦ διπλώματος τῆς ἀνεξαρτησίας εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Ἰονίων νήσων, αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἄπετέλεσαν πάντως ἰδίαν Πολιτείαν, ὁσαδήποτε καὶ ἂν ὑπέκλειπε διὰ τοῦ διπλώματος ὑπὲρ αὐτοῦ δικαίωματα ὁ Σουλτάνος.

Αἱ Ἡπειρωτικαὶ πόλεις κατόπιν τῆς συνθήκης τοῦ 1800 δὲν ἄπετέλεσαν οὔτε ἐλευθέρως δημοκρατικὰς πόλεις, οὔτε Δημοκρατίαν, ἀλλ' οὔτε καὶ Συμπολιτείαν¹², ὅπως ἐχαρακτήρισαν τὸ ἀπὸ 1800—1807 καθεστὼς οἱ γράψαντες περὶ αὐτοῦ ὀλίγας γραμμᾶς.

¹⁰ Ἡ συνθήκη τῆς 21 Μαρτίου 1800 ἐκυρώθη ὑπὸ μὲν τοῦ αὐτοκράτορος Παύλου τῆς Ρωσσίας τὴν 8ην Αὐγούστου 1800, ὑπὸ δὲ τοῦ Σουλτάνου τὴν 8ην Νοεμβρίου 1800.

¹¹ Περὶ τούτου βλ. καὶ τὸ ἐσχάτως ἐκδοθὲν ἔργον τοῦ καθηγητοῦ κ. Κουγέα «Ἡ ἰδέα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν παρ' Ἑλλήσιν». Ἐν Ἀθήναις 1928.

¹² Ὁ Ἀραβαντινός, ὁ Σαλαμπάντας, ὁ Γεωργίτσος καὶ ἄλλοι μεταχειρίζονται ἐναλλάξ τοὺς ὄρους τούτους.

Ἦνε ὁμως ἀληθές τοῦτο, ὅτι ἐν Ἠπειρῷ κατὰ τὸν 18ον καὶ 19ον αἰῶνα αἱ ἔννοιαι τῆς πλήρους πολιτικῆς ἐξουσίας, τοῦτέστι τῆς ἰδίῃ δικαίῃ ἐπαρχούσης, ὅποιαν προϋποθέτουν ἡ Δημοκρατία καὶ ἡ Συμπολιτεία, μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς δοτῆς πολιτικῆς ἐξουσίας συμπλέκονται, ὥστε ὄχι μόνον τὸ καθεστὼς τῶν Ἠπειρωτικῶν πόλεων, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν ἡ Συνθήκη τοῦ 1800, ἀλλὰ καὶ τὰς ομάδας τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων νὰ ὀνομαζῶσι συνήθως συμπολιτείας οἱ γράφοντες ἱστορικὰ δοκίμια.

Ὑπατος ἀντιπρόσωπος τοῦ Σουλτάνου ἐδρεῦν εἰς τὸ Μιχαλίτσι, χωρίον κείμενον πλησίον τῆς Πρεβέζης, ἦτο ὁ Βοεβόδας¹³. Τοιοῦτος διωρίσθη διὰ τοῦ φερμανίου ὁ Ἀβδουλλὰχ μπέης, ὅστις ἔφερε τὸν τίτλον: Ἐνδοξότατος Μέγας Ἱμπροχώρ¹⁴, καπουτζίμπασης¹⁵ Σαλαχώρας, καὶ βοεβόδας τῶν Ἱμλιὰκι χουμαγιουνίν Πρεβέζης, Βονίτσης, Πάργας καὶ Βουθρωτοῦ.

Ποῖα ἦσαν τὰ ὄργανα τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ ποῖα ἡ ἀκριβὴς ἔκτασις τῆς ἀρμοδιότητος αὐτῶν δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν κατὰ τρόπον κατηγορηματικόν. Ἐξ ὧν ὁμως γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀποκλήθέντος «βυζαντινοῦ πολιτεύματος» ἐν Ἐπτανήσῳ, ὅπερ ἐβασίσθη ἐπὶ τοῦ κρατήσαντος ἐπὶ Ἐνετῶν πολιτεύματος τῶν Ἰονίων νήσων¹⁶ καὶ ὅπερ

¹³) Ἡ Ὄθωμανικὴ Ἐπικράτεια διηρεῖτο εἰς πέντε μεγάλας τοπαρχίας ἢ ἐγιαλέτ, αἵτινες διηκοῦντο ὑπὸ ἰσαριθμῶν τοποτηρητῶν ἢ *μπεγλερμπέγ*. Ἐν Εὐρώπῃ ὑπῆρχον τρεῖς τοπαρχίαι. Τὸ Ροῦμέλη ἐγιαλέτ, Βόσνα ἐγιαλέτ καὶ ἡ τοπαρχία τῶν νήσων. Ἐκαστον ἐγιαλέτ ὑποδιηρεῖτο εἰς σατραπείας ἢ σαντζάκ. Ἐκαστον σαντζάκ εἶχεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸν σαντζάκμπεην. Τὸ σαντζάκ ὑποδιηρεῖτο εἰς Βοεβόδατα τὰ ὁποῖα διέφκουν ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ καλούμενοι βοεβόδα. Κύριον καθῆκόν των ἦτο ἡ ἐπιτήρησις τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων. (Βλ. Ν. Μοσχοβάκη. Τὸ ἐν Ἑλλάδι Δημόσιον Δίκαιον ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἐν Ἀθήναις 1882, σελ. 39—41).

¹⁴) Ἱμπροχώρ=Αὐλάρχης (Ἐμίρ—ἀχούρ).

¹⁵) Καπουτζίμπασης=Φρούραρχος ἢ ἀρχιτελώνης (Καπού-Μπασού).

¹⁶) Τὸ ἐσωτερικὸν πολιτεῦμα τῶν Ἠπειρωτικῶν πόλεων ἔλκει τὴν καταγωγὴν του α') ἐκ τοῦ χάριτος τῶν προνομίων τῆς Λευκάδος τοῦ 1884, εἰς ἣν αὐταὶ ὑπέγηγοντο ἐπὶ Ἐνετῶν διοικητικῶς. Ἄμα ὁ Φραγκίσκος Μοροζίνης κατέλαβε τὴν Λευκάδα διὰ προκηρύξεως αὐτοῦ ἐκάλεσε τοὺς κατοίκους ὅπως καταρτίσωσι τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου πολιτεῦμα, καθ' ὃν τρόπον ἔκρινον οὗτοι πλέον προσιδιάζοντα αὐτοῖς, δηλώσας ἅμα ὅτι οἱ Ἐνετοὶ θὰ σεβασθοῦν, ὡς ἐπραξάν τοῦτο καὶ εἰς τὰς ἄλλας νήσους, τὴν κοινοτικὴν σύνθεσιν τῆς νήσου. Οἱ κάτοικοι τῆς Λευκάδος ὑπέβαλον κατάλογον τῶν Capitoli αἵτινα ἐζήτουν ὅπως ἀναγνωρίσωσιν οἱ Ἐνετοὶ. Τῷ δὲ 1684 ἐπεκρωθήσαν τὰ προνόμια ταῦτα διὰ Decreto τῆς Ἐνετικῆς Διοικήσεως ὡς Privilegi della Comunità di Santa Maure, καὶ β') ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος τοῦ 1801, ὅπερ ἐνοποίησε τὴν διοίκησιν τῶν Ἰονίων νήσων καὶ κατήργησε τὰς παραλλαγὰς, τὰς ὁποίας μέχρι τότε ἐνεφάνιζον τὰ καθ' ἕκαστον πολιτεῦματα τῶν Ἰονίων νήσων. Τὸ σύνταγμα τοῦ 1801 ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μερῶν: τὸ εἰδικόν, ἀποτελούμενον ἐκ 15 ἀρθρῶν λίαν συντόμων ἀφορῶν τὰς νήσους κατ' ἰδίαν, καὶ ἐν γενικῶν ρυθμίζον τὰς ἀρμοδιότητας τῆς Γερουσίας ἐκ 17 ἀρθρῶν. Τὸ κείμενον τοῦτο εὑρεται μόνον εἰς τὸ ἔργον τοῦ Pauliani *Memorie storiche sulla fondazione della Repubblica Ionica. Italia 1802.*

ἐφηρμόσθη ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν πράξεων τῶν ἀρχῶν τῆς Πρεβέξης (1800—1807) καὶ εἰς τὰς Ἑπειρωτικὰς πόλεις, δυνάμεθα νὰ δρίσωμεν τὴν τοπικὴν αὐτοδιοίκησιν τῶν Ἑπειρωτικῶν πόλεων ὡς εὐρυτέραν¹⁷.

¹⁷⁾ Ἀτυχῶς μεταξὺ τοῦ Μαυρογιάννη καὶ τῶν λοιπῶν Ἰονίων συγγραφέων ἀναπτυσσόντων τὴν ὀργάνωσιν τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος ἐν ταῖς Ἰονίαις νήσοις καὶ τοῦ Γεωργίτη, ὅστις εἰργάσθη ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἀρχῶν Πρεβέξης, ὑπάρχει ἰκανὴ διαφορά ἐν τισι σημείοις. Οὕτως ἐνῶ ὁ Μαυρογιάννης ὀρίζει τὸ Conclave ὡς σῶμα ἀποτελούμενον ἀπὸ δικαστὰς, ὁ Γεωργίτης τὸ χαρακτηρίζει ὡς Σύγκλητον, χωρὶς νὰ διασαφηνίσῃ ἂν ἡ Σύγκλητος αὐτὴ ἦτο τὸ Γενικὸν Συμβούλιον ἢ ἡ Γερουσία¹. Τοῦτου ἔνεκεν δὲν δικαιολογεῖ ὁ Γεωργίτης πῶς ἡ Σύγκλητος Πρεβέξης διὰ ψηφίσματος τῆς 3 Μαρτίου 1803 κατεδίκασε τὸν Πρόεδρον Βονίτης Δημήτριον Φραγκαδούλῃν εἰς τριμῆνον ἐξορίαν εἰς τὸ φρούριον τῆς Πάργας διότι ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως (ποίας συνελεύσεως πρώτου ἢ δευτέρου βαθμοῦ;) ἠπείλησε τὸν συνάρχοντα αὐτοῦ Νικόλαον Λογοθέτην Χαλκιόπουλον. Ὁμοίως ἐνῶ οἱ Ἰόνιοι συγγραφεῖς βεβαίουν ὅτι οἱ πρόεδροι ἢ σύνδικοι διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου, ὁ Γεωργίτης λέγει ὅτι ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λ. οὐ. Τούτων ἔνεκεν ἡ ἔρευνα τοῦ Γεωργίτη ἀποβαίνει ἐν τισιν ἀσαφεί, διότι δὲν ἐφρῶντισε νὰ ἐρευνήσῃ τοὺς θεσμούς, τοὺς ὁποίους συνήντησεν εἰς τὰς πράξεις συγκριτικῶς. Ὅτι ὅμως ἐνδιαφέρει ἡμᾶς σήμερον εἶνε τοῦτο: Ὅτι ἡ περιφέρεια τῶν τεσσάρων Ἑπειρωτικῶν πόλεων τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ 19ου αἰῶνος παρουσίασεν ὀργάνωσιν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως τοιαύτην, ὁποῖον ἡ Ἑλλάς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς καμίαν ἐπαρχίαν τῆς μετὰ ἓνα καὶ ἡμῖς περίπου αἰῶνα. Τοῦτο δὲ θὰ ἐπαναλάβωμεν δυστυχῶς ἐρευνῶντες τὴν ἐπὶ Τουρκοκρατίας διοικητικὴν ὀργάνωσιν ὠρισμένων Ἑπειρωτικῶν μητροκομιῶν (Ζαγοροχώρια, Βλαχοχώρια, Σουλιωτοχώρια κλπ.), τῶν ὁποίων ὁ δημόσιος βίος τῶν Τουρκικῶν χρόνων δὲν ὑστερεῖ ἀναμφισβητήτως ἐνώπιον τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποῖαν τῆς ἐχάρισεν ἡ ἐλευθέρη Ἑλλάς. Διότι ἀτυχῶς, εἴτε διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν ἱστορικῶν πηγῶν τοῦ ἀναγκαιοῦντος εἰς ἡμᾶς διοικητικοῦ συστήματος, εἴτε διότι ἐννοοῦμεν νὰ ἐξακολουθῶμεν ἀντιγράφοντες ἕνα δημοτικὰ πολιτεύματα (τὰ ὁποῖα ὅμως ἔχουν ὅλα ἱστορικὴν τὴν προέλευσίν των), οὐδέποτε μέχρι σήμερον ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ἡ ἱστορικὴ προέλευσις καὶ ἡ ἀναγκαία διατήρησις ὠρισμένων θεσμῶν, οὕτω δὲ πᾶσα ἐπιστημονικὴ ἐργασία, ἥτις ἀπέβλεπε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἀποτελεῖ σήμερον φιλολογίαν διὰ τὸν μελετητὴν τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως τῆς Ἑλλάδος, διότι καὶ ἐνσαρκωθεῖσα, ὁσάκις κατορθώθη τοῦτο, εἰς νόμον. (τετράκις νομίζω ἰδρῦθησαν καὶ κατηργήθησαν τὰ Ἐπαρχιακὰ καὶ Νομαρχιακὰ Συμβούλια ἀπὸ τοῦ 1833). ἔφθασε μόνον μέχρι τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ δὲν ἐφηρμόσθη. (Ἰαμπρὰ ἀπὸδειξις τούτου τὸ Ν. Δ. τῆς 9ης Μαΐου 1923 περὶ διοικήσεως τῶν Νομῶν, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἀναμφισβητήτως σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ θεσμοῦ ἐν Ἑλλάδι. ὅπερ ὅμως οὐτε ἐφηρμόσθη, ἀγνοοῦμεν δὲ πότε θὰ ἐφαρμοσθῇ).

¹⁾ Ὅσον ἀφορᾷ τὰς Ἰονίους νήσους γνωρίζομεν ὅτι τὸ ἀρχαιότερον τῶν ὀργάνων τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως εἰς ὅλας τὰς νήσους ὑπῆρξε τὸ Γενικὸν Συμβούλιον. Τοῦτο εἶχε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ διορισμοῦ τῶν Συνδικῶν καὶ λοιπῶν ἀρχόντων. Βραδύτερον ὅμως, ἐπειδὴ τὸ Γ. Συμβούλιον κατήντησε νὰ ἐκθέτῃ τὰ δημόσια ἀξιώματα οἰονεὶ εἰς δημοπρασίαν, περιεστᾶλη τὸ δικαίωμά του τοῦ διορισμοῦ τῶν ὑπαλλήλων ὑπὸ τῆς Ἑνετικῆς Διοικήσεως ἀνατεθέντος τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ εἰς τὸ ἕτερον Συμβούλιον ἀποκληθὲν Μικρόν. (Τοιοῦτο ἐν Λευκάδι ἰδρῦθη τῷ 1768). Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὸ Conclave, φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε σῶμα καθαρῶς συμβουλευτικόν, τὸ ὁποῖον ἐγνωμάτευεν ἐπὶ τῶν προτάσεων τοῦ Γ. Συμβουλίου ἢ τῶν ἄλλων τοπικῶν ἀρχόντων ἢ ἐπὶ πάσης αἰτήσεως ἰδιώτου. Τὸ Γ. Συμβούλιον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποφασίσῃ χωρὶς τὴν γνώμην τοῦ Conclave. Τοῦτο ὑπὸ τῶν Ἰονίων συγγραφέων χαρακτη-

Ὅπως ἔχομεν δύο βαθμῶν Συμβούλια, τὸ Γενικὸν Συμβούλιον, ὃπερ ἀφεώρα εἰς ἐκάστην πόλιν, καὶ τὴν Γερουσίαν, ἣτις ἀποτελεῖτο ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων ὄλων τῶν πόλεων.

Τὸ Γενικὸν Συμβούλιον τῆς πόλεως κυρίως εἶχε καθῆκον, ἵνα σχηματίσῃ τὰς ταρίφας καὶ κάθε πρόβλεψιν ἀναγκαίαν καὶ ἐπωφελῆ, ἔτι δὲ ἵνα ἐξοικονομῇ τὸ εἰσόδημα τῆς κοινότητος καὶ διευθύνῃ καλῶς καὶ εὐστόχως ἀγωνιζόμενον διὰ τὴν αὔξησίν του. Τὸ Γενικὸν Συμβούλιον ἐξέλεγεν ὄλας τὰς ἀρχάς, οἰκονομικάς, διοικητικάς καὶ δικαστικάς τῆς πόλεως. Τὰ Συμβούλια τῶν πόλεων ἐξέλεγον ἀντιπροσώπους των, οἵτινες ἀπήρτιζον τὴν οἰκονομικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἐνώσεως, ἣτις προσδιώριζε τὰ οἰκονομικά τῆς Ἐνώσεως καὶ ὑπεχρέου τὴν Γερουσίαν νὰ δαπανᾷ ἐντὸς τῶν ὑπ' αὐτῆς τεταγμένων ὀρίων. Εἰς ἐκτάκτους ὁμως περιστάσεις ἡ Γερουσία ἐδικαιοῦτο νὰ δαπανᾷ διὰ κονδύλια μὴ προβλεφθέντα ὑπὸ τῶν δημοτικῶν ἀντιπροσώπων, ὅσα ὁμως ὑπόχρεως νὰ τὰ δικαιολογήσῃ. Τὰ Συμβούλια τῶν πόλεων ἐξέλεγον καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς πόλεως, οἵτινες θὰ ἀπήρτιζον τὸ Συμβούλιον τῆς ἐνώσεως, ἥτοι τὴν Γερουσίαν. Καθῆκον αὐτῶν ἦτο καὶ ἡ ὀργάνωσις τῆς δημοτικῆς ἀστυνομίας. Ἐξέλεγον δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς δημοτικοὺς ἀρχοντας τῶν πόλεων. Οὕτω μεταξὺ τῶν δημοτικῶν τούτων ἀρχόντων διακρίνομεν :

1) Τοὺς προβλέπτας τῆς υἰγείας, οἵτινες ἦσαν τρεῖς δικάζοντες ἐκ περιτροπῆς. (Φαίνεται ὅτι ἦσαν μονομελῆ τὰ δικαστήρια αὐτά).

2) Τοὺς ἐκτιμητὰς ἢ προβλέπτας τῶν τροφῶν καὶ ποτῶν ἢ ζυγιαστάς (giustizieri). Οὗτοι εἶχον καθῆκον νὰ ἐπιβλέπωσι τὴν αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν τῶν ἀγορανομικῶν διατιμήσεων, ἐπισκεπτόμενοι τὴν ἀγορὰν φοροῦντες τὴν τήβεννον τῶν ἀρχόντων. Συλλαμβάνοντες δὲ τοὺς παρανομοῦντας ἐπ' αὐτοφῶρφ, ἐδίκαζον ἐπὶ τόπου, ἐδήμευον τὰ κατὰ παράβασιν τῶν ἀγορανομικῶν διατάξεων πωλούμενα καὶ διένειμον ταῦτα εἰς τοὺς πτωχοὺς.

3) Τοὺς προβλέπτας τῶν ὁδῶν καὶ ἐκτιμητὰς τῶν ζημιῶν τοῦ κάμπου. Ὑπῆρχε κατὰ ταῦτα ἀρκούντως προηγμένη ἀγορανομικὴ ὀργάνωσις.

4) Τοὺς προβλέπτας ἐπὶ τῶν πινάκων (Proveditore delle tolette). Οὗτοι ἦσαν δύο ὑπάλληλοι ἐπιστατοῦντες, ὅπως οἱ δικαστικοὶ ὑπάλληλοι καὶ ὁ γραμματεὺς μὴ εἰσπράττωσιν ὑπὲρ τὰ κεκανονισμένα ἐν τῇ δικαστικῇ διατιμήσει. Καταγγέλλοντες οὗτοι τοὺς παραβάτας τῶν δικαστικῶν διατιμήσεων ἀπελάμβανον τὸ ἐν πέμπτῳ τῶν ἐπιβαλλομένων προστίμων. Ἐκαλοῦντο δὲ προβλέπται ἐπὶ τῶν σανίδων (tolette), διότι ἐπὶ σανίδων ἐκολλᾶτο καὶ ἐξετίθετο ἡ διατίμησις¹⁸.

ρίζεται ὅτι μὲν ὡς ἀνάλογον πρὸς σημερινὸν Συμβούλιον Ἐπικρατείας, ὅτι δὲ ὡς Συμβουλευτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου.

¹⁸) Φαίνεται ὅτι ἡ κακὴ ἐξὶς τῶν δικαστικῶν γραμματέων καὶ ὑπογραμματέων

Ἄλλοι δημοτικοὶ ἄρχοντες ἦσαν ὁ γραμματεὺς τῆς πόλεως ἐπιφορτισμένος τὴν διατήρησιν τῶν ληξιαρχικῶν καὶ λοιπῶν δημοτικῶν βιβλίων, οἱ πρέσβεις τῶν κοινοτήτων παρὰ τῷ Δόγγῃ, ἢ τῷ Σουλτάνῳ διὰ τὴν καθ' ἡμᾶς ἐποχὴν, τέλος δὲ τὰ ἐκτελεστικά ὄργανα τῶν Συμβουλίων, ἅτινα ἦσαν οἱ Πρόεδροι.

Οὗτοι ἦσαν τρεῖς εἰς ἐκάστην κοινότητα. Τούτων προῖστατο κατὰ τετράμηνον ἀνὰ εἰς ἓκ περιτροπῆς φέρων τὸν τίτλον τοῦ ἄρχοντος ἢ τοῦ Πρυτάνεως. Οὗτοι ἐξελέγοντο πάντοτε μεταξὺ τῶν εὐγενῶν¹⁹. Ὁ πρῶτος πρόεδρος συνεκάλει τὸ Συμβούλιον καὶ «ἀπέλυεν» αὐτὸ, ἐκήρυσσε δηλονότι τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν του. Οἱ Πρόεδροι ἐκλεγόμενοι ἐλάμβανον ἀπὸ τὸν Βοεβόδαν εἰς ἔνδειξιν τῆς ἀναγνωρίσεώς των ὡς δημοτικῶν ἀρχόντων βασιλικά σημεῖα. Πρὶν δὲ ἀποφασίσωσι τι ἐζήτουν τὴν γνώμην τοῦ Κογκλαβίου, «διότι εἰ καὶ προῖσταμένης τῆς προεδρείας καὶ προηγουμένης εἰς πάντα τὰ ζητήματα, τὸ Κογκλάβιον ἐδικαιοῦτο νὰ κυρώνη ἢ ν' ἀπορίπτῃ πᾶσαν πρότασιν». (Φύλλ. 10 Πραξ. 1 Μαρτίου 1808).

Ἡ Προεδρεία ἐπέβαλλε καὶ τὰς πειθαρχικὰς ποινὰς ἐπὶ τῶν δικαστικῶν καὶ διοικητικῶν ὑπαλλήλων. Ὡς ποινὰς μᾶς παρέδωσαν αἱ πράξεις τὴν προσωρινὴν φυλάκισιν «εἰς τὴν κάμεραν», τὴν φυλάκισιν ἡμερῶν, τὸ «ἀρέστον», ἦτοι παῦσιν, καὶ τὴν ἐξορίαν. Ἔστιν ὅτε δὲ αἱ ποιναὶ αὗται συνεπέφερον καὶ κολύματα ὡς πρὸς τὸν διορισμὸν εἰς τὴν αὐτὴν ἢ ἄλλην θέσιν καὶ στέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα ἀνελάμβανον οἱ ἀπολέσαντες αὐτὰ δι' ἐνδεχομένης ἀπονομῆς χάριτος. (Ἐπιστ. 14 Νοεμβρίου 1802 φύλλ. 28).

Ὁ πρὸς τοὺς ἄρχοντας σεβασμὸς ἦτο ἀπεριόριστος. Οὕτως ἡ αὐθάδεια τοῦ Προβλέπτου τῆς υἰείας κατὰ τοῦ Προέδρου ἐστοίχισεν εἰς τὸν πρῶτον ὀκταήμερον «φυλάκισιν εἰς τὴν κάμεράν του καὶ στέρησιν τοῦ ἐπαγγέλματός του».

Φαίνεται δὲ ὅτι εἰς τὰ δικαστήρια, πιθανῶς εἰς τοὺς ἀσκοῦντας τὴν τοῦ νὰ εἰσπράττωσι περισσότερα τῶν κεκανονισμένων, ἦτις παρατηρεῖται ἰδίᾳ εἰς τὰ σύγχρονα δικαστήρια τῶν Ἀθηνῶν καὶ περὶ ἧς ἡσχολήθη ἐσχάτως καὶ ὁ Εἰσαγγελεὺς τῶν ἐν Ἀθῆναις Ἐφετῶν εἰς σχετικὴν του ἐγκύκλιον προσπαθῶν νὰ πολεμήσῃ τὸ κακόν, παρατηρεῖτο καὶ εἰς τὰ κοινοτικά δικαστήρια τῶν Ἰονίων ἐπὶ Βενετῶν. Τούτου ἐνεκεν ἐλήφθησαν τὰ ὡς ἄνω ἀναφερόμενα μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐφηρμόσθησαν καὶ ἐπὶ τῶν ἡπειρωτικῶν δῆμων, περὶ ὧν ἡ παρούσα ἔρευνα, καὶ ἅτινα οὐχὶ ἄνευ ἀποτελέσματος τολμῶμεν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι δύναται νὰ ἐφαρμόσῃ καὶ ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς.

¹⁹) Τὸ μόνον ἐλάττωμα, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει τὸ ὑπὸ ἔρευναν σύστημα εἶνε ὁ ἀριστοκρατικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ. Μόνον οἱ εὐγενεῖς εἶχον πολιτικά δικαιώματα. Τὰ μόνα δὲ δημόσια ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ καταλάβουν οἱ μὴ εὐγενεῖς ἦσαν τὰ δικαστικά. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα, καθὸ ἀπονεμόμενα ὑπὸ τῶν Συμβουλίων, ἅτινα ἀπετελοῦντο ἀπὸ εὐγενεῖς, σπανίως ἀπενέμοντο εἰς μὴ τοιοῦτους. (Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς εὐγενείας εἰς τὰς ἡπειρωτικὰς πόλεις βλέπε ὑποσημ. 24).

ποινικὴν ἀγωγὴν, ὑπῆρχον περιορισμοὶ ὡς πρὸς τὴν ἐλευθέραν ἐκδήλωσιν τῶν σκέψεων των. Οὕτως «ἐπειδὴ ὁ σύναρχος (δικαστῆς) Γραβέλης ἀπετόλμησεν ἀπροστοχάστως βλαπτικὰ καὶ ἐπιζήμια ἔργα εἰς τὸ κοινόν, ἢ προεδρεία καὶ τὸ Κογκλάβε ἔκρινε συμφέρον τὸ ἀρέστον του».

Ἡ Γερουσία, ἀποτελουμένη ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν δήμων, ἐπετῆρει τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν νόμων καὶ ἐξέδιδε τοιούτους ἐπικυρώνουσα καὶ τοὺς ἐγκωρίους. Εἶχε καθῆκον νὰ συγκρατῆ τὸ σχῆμα εἴτε τὸν τύπον τῆς κυβερνήσεως, νὰ τηρῆ τὴν ἀρμονίαν μεταξὺ τῶν ἀρχῶν ἐκάστου δήμου καὶ ὄλων ἐν γένει, νὰ ἐπαγρυπνῆ τὴν δημοσίαν τάξιν καὶ ἀσφάλειαν, νὰ διαχειρίζεται τὰς δημοσίας προσόδους τοῦ γενικοῦ Ταμείου διὰ τὰς γενικὰς δαπάνας τῆς ἐνώσεως. Εἶχε προσέτι τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐνόπλου δυνάμεως καὶ ὥριζε τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἐνώσεως παρὰ τῆ Υ. Πύλη.

V

Ἡ συνθήκη τοῦ 1800 πλὴν τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ἔδωσεν εἰς τοὺς Ἑπτανησίους καὶ τοὺς κατοίκους τῶν Ἡπειρ. πόλεων ὅπως ρυθμίσουν κατὰ βούλησιν τὸ ἐσωτερικόν των πολίτευμα, ἔθετε καὶ διατάξεις, αἵτινες ἀφεώρων φορολογικὰς προνομίας, τὴν ἀσκησιν τοῦ τοπικοῦ δικαίου, τὴν ἐλευθερίαν τῆς λατρείας, τὰς ὁποίας θέλομεν ἐρευνήσει εὐθὺς ἀμέσως.

VI

Ὡς πρὸς τὰς φορολογικὰς προνομίας.

Ἡ συνθήκη τοῦ 1800²⁰ ἐπανεφερεν εἰς ἰσχὺν τὸ πρὸ τοῦ 1797 ἐπὶ Ἑνετῶν κρατῆσαν φορολογικὸν σύστημα. Ἐπὶ δύο ὄμως ἔτη ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης ἐδίδετο πλήρης ἀτέλεια. Οὐχ ἦττον τὸ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης ἐκδοθὲν φερμάνιον²¹ παρεβίβασε ταύτην, διότι τὴν

²⁰) Ἄρθρον X τῆς Συνθήκης «Οἱ εἰρημένοι ραγιαδες οἵτινες ὑπέφερον ἐπίσης ἀπὸ τοῦ χρόνου αὐτοῦ, ἐξ αἰτίας τῶν ἀγριοτήτων τοῦ πολέμου, θέλουσιν ἐξαιρεῖσθαι ὄλων τῶν φόρων ἐπὶ δύο ἔτη ἀπὸ τῆς χρονολογίας τῆς ὑπογραφῆς τῆς παρούσης συμβασεως»

²¹) «Ἀπὸ τῆς ὀγδόης Ζιλκαδὲ τοῦ 1214 ἔτους οἱ Ραγιαδες αὐτῶν τῶν εἰρημένων τεσσάρων τόπων θέλουσιν ἔχει παντελῆ ἀσυδοσίαν διὰ δύο ὀλοκλήρους χρόνους καὶ μέχρι συμπληρώσεως αὐτῶν τῶν δύο χρόνων δὲν ἔχει νὰ γίνῃ καμμία ἀπαίτησις ἐκτὸς τῆς δεκάτης, τῆς Δογάνας καὶ τῶν Βιβαριῶν, διότι αὐτὰ δὲ εἶνε συνήθεια νὰ περιλαμβάνωνται εἰς τὴν ἀσυδοσίαν καὶ εἰς καιρὸν ποῦ αὐτὰ τὰ τρία εἰσοδήματα πρέπει νὰ παρθοῦν διὰ νὰ γίνῃ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ραγιαδες ἓνα ξεχωριστόν μου ἔλεος καὶ διὰ νὰ ἀυξηθῆ πρὸς παρηγορίαν των ἡ βασιλικὴ μου χάρις τοὺς ἐχαρίσθη καὶ τὸ εἰσόδημα κατ' ἔτος τῆς δεκάτης εἰς αὐτοὺς τοὺς δύο χρόνους τῆς ἀσυδοσίας των, καὶ μόνον τὸ εἰσόδημα τῶν Βιβαριῶν καὶ τῆς Δογάνας ἔχει νὰ συνάξῃ ὁ ρηθεις Βοεβόδας ἀπὸ 1ης Μαρτίου τοῦ 1214 ἔτους, καὶ ἀπὸ 8,τι ἦτο συνηθισμένον νὰ λαμβάνηται ἀπὸ τὴν Δογάναν καὶ τὰ Βιβάρια, ὁ ρηθεις Βοεβόδας μηδὲ ὀβολὸν νὰ δύναται νὰ πάρη περισσότερον».

Εἰς ἄλλο δὲ μέρος τοῦ φερμανίου ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν μέλλοντα Διοικητὴν Ἀβδουλλάχ-μπέτην ἀναφέρεται: «Ἐπειδὴ ὡς ἐλέχθη ἤδη ἀνωτέρω τοὺς ἔγινεν ἀσω-

πλήρη ατέλειαν κατά την διάρκειαν τῆς διευτίας μετέτρεψεν εἰς μερικὴν. Οὕτω τὸ φερμάνιον ἐπέτασσε τὴν εἰσπραξίν καὶ κατὰ τὰ δύο αὐτὰ ἔτη τῶν τελωνειακῶν φόρων ὡς καὶ τῶν ἐκ τῆς ἀλιείας νομημάτων, ἦτοι τὴν «Δογάναν» καὶ τὰ «Βιβάρια». Ἐὰν δὲ κανεὶς ὑπολογίσῃ ὅτι οἱ τελωνειακοὶ καὶ οἱ φόροι τῶν ἰχθυοτροφείων ἦσαν οἱ συστηματικώτεροι τῶν φόρων, θὰ ἐπαναλάβῃ μετὰ τοῦ Rouquembourg ὅτι ἡ συνθήκη παρεβιάσθη ἄμα τῇ ὑπογραφῇ της ²².

Ὡς ἀντίρροπον ὅμως τῆς ἐπιβολῆς τῶν φόρων τῶν δύο ὡς ἄνω κατηγοριῶν καὶ κατὰ τὴν ῥηθείσαν διευτίαν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν παρεισπράξεων τὴν ὁποίαν εἰσάγει τὸ Φερμάνι διὰ τῶν ἀκολούθων φράσεων ²³: «Καὶ διὰ κάθε ἄλλο τι συνηθισμένον εἰς τὴν

δοσία διὰ δύο ὁλοκλήρους χρόνους ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν Μάιον τοῦ 1214 ἔτους καὶ δὲν ἔχει νὰ τοὺς ζητηθῇ μήτε δέκατον μήτε καμμιάς ἄλλης λογιῆς δόσιμον, οὐ μόνον τὰ Βιβάρια καὶ τὴν Δογάναν νὰ ἐξουσιάζῃς καθὼς ἐσυνηθίσθη ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, καὶ νὰ μὴν ἠμπορεῖς νὰ κάρῃς οὔτε ὀβολὸν περισσότερον ἀπὸ τὸ συνηθισμένον, ἀλλὰ νὰ μένουσιν καὶ τὰ δύο αὐτὰ καθὼς εὐρέθησαν ἀπ' ἀρχῆς καὶ εἰς τὸ ὁλόκληρον αὐτὸ διάστημα τῆς ἀσοδοσίας τῶν δύο χρόνων νὰ προσέχῃς νὰ μὴ τοὺς ἐνοχλήσῃς με κανένα εἶδος δόσιματος, ἀλλ' οὔτε δεκάτην νὰ μὴ τοὺς ζητήσῃς διὰ τὸν λόγον ὅτι ὅσα μέρη εἶνε μοῦλκια μου Βασιλικά εἶνε συνηθισμένον ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς νὰ εἶνε σερπέσκια καὶ ἐλεύθερα». Περὶ τῆς ἐννοίας τῶν Μουλκίων βλέπε Τσοποτοῦ. Γῆ καὶ Γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. Ἐν Βόλῳ 1922 (σ. 75) καὶ Mouradgea d'Ohsson. Tableau Général de l'Empire Ottoman. Τόμ. Ζ'.

²²) Ὁ σεβαστός μου καθηγητῆς κ. Α. Ἀνδρεάδης ἠσχολήθη διὰ μακρῶν μὲ τὰ οἰκονομικὰ τῆς Πρεβέξης καὶ τῶν ἄλλων τριῶν πόλεων εἰς τὸ δέδοτον ἔργον του περὶ τῆς «Οἰκονομικῆς Διοικήσεως τῆς Ἐπιανήσου ἐπὶ Βενετοκρατίας» λόγῳ τῆς υπαγωγῆς τῶν πόλεων τούτων, ὡς ἐλέχθη ἤδη, διοικητικῶς εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν τῆς Λευκάδος. Ὁ κ. Ἀνδρεάδης τόσον τοὺς φόρους τῶν ἰχθυοτροφείων ὅσον καὶ τοὺς τελωνειακοὺς εὐρίσκει πολλοὺς καὶ βαρεῖς.¶

²³) Ὡς γνωστόν, οἱ Τοῦρκοι πασσάδες πρὶν ἢ ἀποσταλῶσιν εἰς τὰς διοικήσεις τῶν ἡγεράζων εἰς πλειστηριασμὸν τὰ ἀξιώματά των ἔναντι τῶν ἐσόδων, τὰ ὁποῖα θὰ εἶχον ἐκ τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων τῶν ἐπαρχιῶν των. Μετὰ δὲ τὸν διορισμὸν των ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ δωροδοκῶσι διαρκῶς τοὺς μεγιστάνας τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ τὸ διατηρῶνται εἰς τὰς θέσεις των. Ἴνα ἀντεπεξέρχωνται δὲ εἰς τὰς διαρκεῖς ἀνάγκας τῆς δωροδοκίας, πλὴν τῶν νομίμων εἰσπράξεων (τεκαλίφι οὐρφιγιέ) καθιέρωσαν καὶ τὰς παρανόμους, αἵτινες ἐλαμβάνοντο διὰ διαφόρων τεχνασμάτων καὶ παντοίων πιέσεων. Τὰς ἐκτάκτους αὐτὰς εἰσπράξεις ὠνόμασαν ἤδη παρεισπράξεις (ἀβανιές) ¹) ἐκ τῆς ἀραβικῆς λέξεως «άβανη», ἣτις ὁμοῦ μὲ τὸ πρᾶγμα εἰσῆχθη καὶ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ὡς ὀρθῶς γράφει ὁ Ἰάμμερ (II, κεφ. 34). Ἐν ἀπὸ τὰ τεχνάσματα ἦτο καὶ ἡ εἰσπραξὶς χρημάτων διὰ χορήγησιν ἀδείας πρὸς ἀνέγερσιν ναῶν ²). Τὸ φαινόμενον δὲ τῶν παρεισπράξεων παρατηρεῖται καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὀρ-

¹) Βλ. Ἐκτενῶς Α. Ἀνδρεάδην. Ἱστορίαν Ἑλληνικῆς Δημοσίας Οἰκονομίας. Ἀθήναι 1926 σελ. 126 καὶ ἐπέκ. Ὡσαύτως Ali pacha économiste et financier εἰς τὴν Revue des Études Grecques. Nov. et Déc. 1912, σ. 450 καὶ ἐπέκ. καὶ L'administration financière de la Grèce dans la domination Turque. Mars-Juin. 1912.

²) Βλ. Ἀνδρεάδην. Ἱστορίαν Ἑλ. Δημ. Οἰκονομίας σελ. 131.

θηρσκειάν των νά μὴν ἤμπορῇ ὁ ρηθεὶς Βοεδόδας νά λάβῃ μῆτε ὀδολόν, οὔτε ἄλλον τινὰ ν' ἀφίση νά τοὺς πάρη τίποτε».

Ἡ Συνθήκη καὶ τὸ Φιρμάνι ὄριζον, μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς διατίας, τὸ ἐπὶ τῶν Ἐνετῶν φορολογικὸν σύστημα, φαίνεται ὅμως ὅτι ἐγεννήθησαν βραδύτερον πολλὰ ζητήματα ὡς πρὸς τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων. Πρὸς ἄρσιν δὲ τῶν ζητημάτων τούτων ἡ Ὑ. Πύλη ἐκάλεσε παρ' αὐτῆ ἀντιπροσωπεΐαν. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἀντιπροσώπου ἔλαβον χώραν παρὰ νομοὶ ἐνέργειαι ἐν Πρεβέζῃ. Οὕτως, ἐνῶ τὸ Γενικὸν Συμβού-

καίτητος Ἰδίᾳ εἰς τὴν Σατραπικὴν Δημοσίαν Οἰκονομίαν.

Κατὰ τοὺς χρόνους λοιπὸν τούτους φαίνεται ὅτι αἱ παραιοπραξίαι τοῦ Ἐνετῶ Προβλέπτου εἰς τὰς Ἡπειρωτικὰς πόλεις ἦσαν ἄκρως καταθλιπτικά¹. Προβλέπων δὲ ὁ Σουλτᾶνος ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς κυριαρχίας του αἱ παραιοπραξίαι θὰ καθίσταντο ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ ἀπαραίτητοι καὶ ἐπιθυμῶν, συμφώνως μὲ τὸ ὄλον πνεῦμα τοῦ φιρμάνιου, νὰ χορηγήσῃ παντοειδεῖς προνομίας πρὸς οἰκονομικὴν τῶν πόλεων ἀνασυγκρότησιν μετὰ τὰς δηλώσεις τοῦ Ἀλή Πασᾶ εἰσήγαγε τὰς ρηθείσας ὡς ἄνω διατάξεις (ὑπαγορευομένας ἄλλως ὑπὸ ρητῆς διατάξεως τοῦ Κορανίου).

¹) Γνωρίζομεν ἀπὸ τὸν St Sauveur ὅτι ὁ Ἐνετὸς Προβλέπτης εἶχε φιλικωτάτας σχέσεις μετὰ τοῦ Ἐπισκόπου Ἄρτης, ὅστις ἐπισκεπτόμενος τοῦτον εἰς Πρεβέζαν τοῦ ἐκδύμειεν πλουσιώτατα δῶρα, λόγῳ «τῆς ἀπολύτου συμποίας». Ἐὰν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν κατάπτωσιν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τοῦ ἀνωτέρου κλήρου, εὐκόλως δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν ἕως ποῦ θὰ ἔφθανεν ἡ ἐκμετάλλευσίς τοῦ θεοῦ, ἐν ἣ περιπτώσει ὁ Σουλτᾶνος δὲν ἀπηγόρευε πᾶσαν εἴσπραξιν σχετικὴν μὲ τὴν ἐλευθέραν ἀσκήσιν τῆς Χριστιανικῆς λατρείας. Ἡ κατάπτωσις βεβαίως τοῦ ἀνωτέρου κλήρου κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οὐδαμῶς δικαιολογεῖ τὴν ἀστείαν (εἶνε ὁ ἐπιεικέστερος χαρακτηρισμὸς) καὶ πάντῃ ἀβάσιμον γνώμην, τὴν ὁποίαν ἐσχάτως ἐξέφραγεν ὁ Κορδάτος εἰς τὸν Α' Τόμον τῆς «Νεοελληνικῆς Πολιτικῆς Ἱστορίας» καὶ εἰς τὴν «Κοινωνικὴν σημασίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», καθ' ἣν ὁ Κλήρος τῆς Ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐπὶ Τουρκοκρατίας συνεμάχαι μετὰ τῶν Τούρκων. Δυστυχῶς ἡ συμβολὴ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ὡς ὄργανισμοῦ δὲν ἔχει ἐρευνηθῆ ἀκόμη ἐν Ἑλλάδι, οὕτως ὥστε εὐκόλως δύναται τις νὰ ἐκμεταλλευθῆ μεμονωμένα παραδείγματα, πρὸς ἄρνησιν τῆς κοινοφελοῦς δράσεως αὐτῆς. Εἶναι οὐχ ἥττον ἀναμφισβήτητον ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἡ Ἐκκλησία ὑπῆρξεν ὁ δευτέρος μετὰ τὰς κοινότητας παράγων τῆς συντηρήσεως τῆς Ἑλληνικῆς συνειδήσεως διὰ μέσου πέντε αἰώνων. Ὁργανισμὸς δὲ μὲ γραφειοκρατικὴν ὀργάνωσιν ὅπως ὁ τῆς Ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, βεβαρημένος δὲ καὶ μὲ ὑπέρμετρα διοικητικὰ καὶ δικαστικὰ καθήκοντα, ἦτο ἐνδεχόμενον εἰς ὄρισμένας τοῦ βίου του περιόδους νὰ παρουσιάσῃ καὶ σημεῖα τινὰ παρακμῆς.

Δὲν εἶνε δὲ ὀρθὸν οὐδὲ δίκαιον, ὅπως ἐκπέμπωνται κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοιαῦται ἄκριτοι μομφαὶ ὀφειλόμεναι εἰς ἀνεπισημονικὴν γενικοποίησιν τῶν μεμονωμένων καὶ σπανίων εὐτυχῶς ἐκτροχιασμῶν ἐνίαν λειτουργῶν αὐτῆς ἐν τῇ ροῇ τῶν δεινῶν αἰώνων τῆς δουλείας.

Ἡ ἔμπνευσις τοῦ κ. Κορδάτου ἦτο ἀτυχῆς, τοσοῦτ' ἄλλο καθ' ὅσον διὰ τὴν Ἑλλάδα τοῦλάχιστον καὶ αὐτοὶ οἱ ὅποιοι ἐμελέτησαν τὰ νεοελληνικὰ πράγματα μὲ βάσιν τὴν Μαρξιστικὴν ἀντίληψιν τῆς Ἱστορίας, ἀνωμολόγησαν πανηγυρικῶς τὴν ἔθνικὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. Λαμπρὸν παράδειγμα ὁ Σκληρὸς εἰς τὰ «Σύγχρονα Προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ».

λιον ὠρισεν ὡς ἀντιπρόσωπον τὸν εὐγενῆ Πέτρον Βαλεντίνην, οἱ πληθεῖοι συνελθόντες καθήρεσαν τοῦτον καὶ ἐξέλεξαν ἕτερον τῆς τάξεώς των, τὸν Ἀναστάσιον Μαυρομμάτην, ἀπέστειλαν δὲ τοῦτον πρὸς τὴν Σύγκλητον, ἵνα λάβῃ ἐντολὰς (καμισσιόν). Ὅταν ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν της οὐχὶ μόνον ἀπεπέμφθη, ἀλλ' ἡ Σύγκλητος ἐξέδωκε ψήφισμα δι' οὗ «ἐθεώρει μὲ ἀίσθησιν πόνου τρόμου καὶ ταραχῆς τὴν καθιέρωσιν τοῦ ἀνόμου πρέσβεως» (Πράξις 28 Αὐγούστου 1803. Βλ. Γεωργίτην), ἀπέστειλε δὲ τὸν Βαλεντίνην. Ἐξ ἄλλης δὲ πράξεως (5 Νοεμβρίου 1804) μαθαίνομεν διὰ τὴν διάστασιν αὐτῆ ὑπῆρξεν ἀφορμὴ ὅπως ἐγγραφοῦν εἰς τὴν Χρυσὴν Βίβλον περὶ τοὺς εἴκοσι ὀκτὼ νέοι εὐγενεῖς²⁴.

²⁴) Τρεῖς ὑπῆρχον αἱ τάξεις, εἰς ἃς κατενέμετο ὁ λαὸς τῶν Ἰονίων· οἱ εὐγενεῖς, οἱ ἄστοι καὶ τὸ πλῆθος τῶν χειροβίων ἐργατῶν καὶ τῶν ἀγροτῶν. Ἡ ἀρχουσα τάξις ἐκάστης νήσου ἀπετέλει τὸ Γενικὸν Συμβούλιον ταύτης, τὸ ὅποιον ἦτο τὸ μόνον ὄργανον τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν Ἰονίων. Εἰς τὰς νήσους, εἰς τὰς ὁποίας ὑπῆρχον εὐγενεῖς, τὸ Γ. Συμβούλιον ἀπετελεῖτο μόνον ἐκ τούτων (Κέρκυρα, Ζάκυνθος, Κεφαλληνία). Εἰς τὰς νήσους, εἰς ἃς ὑπῆρχον ἄστοι, τὸ συμβούλιον ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν ἄστῶν. Μεταξὺ τῶν τεκμηρίων τῆς εὐγενείας ἢ τῆς ἀστότητος ἦτο ἀπαραίτητος ἡ ἐγγραφή εἰς τὸ ἀνάλογον βιβλίον, ὅπερ διὰ μὲν τὴν Κέρκυραν, Ζάκυνθον Κεφαλληνίαν ὠνομάζετο Χρυσὴ Βίβλος (Libro d'oro), διὰ δὲ τὴν Λευκάδα Libro del Consiglio ἢ Libro della Comunità. Καὶ ἤδη ἐρωτᾶται, αἱ Ἑπειρωτικαὶ πόλεις αἱ ἀκολουθοῦσαι τὰς Ἰονίους νήσους εἶχον Libro d'Oro ἢ εἶχον Libro del Consiglio ἀπλῶς; Ὁ Εὐγέν. Ριζος Ραγκαβῆς, αὐθεντία εἰς τὰ ζητήματα αὐτά, ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν Βίβλον του περὶ τῆς Ἰονίου Ἀριστοκρατίας καὶ μὲ τὴν ἀρχουσαν τάξιν τῆς Λευκάδος, ἔχων δὲ ὑπ' ὄψιν τοῦ ὄχι μόνον τὰ περὶ Λευκάδος ἱστορικὰ δοκίμια, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀναφορὰν τοῦ Γενικοῦ Προβλήπτου Nicolò Errizo τοῦ 1787 γράφοντος πρὸς τὴν Κυβερνήσιν του, λέγει περὶ Λευκάδος διὰ τὴν ἐν αὐτῇ δὲν συναντῶνται αἱ λέξεις Libro d'Oro, nobile, nobilita κλπ., τὰς ὁποίας συναντᾷ τις ἀνά πᾶν βῆμα εἰς τὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ ἐγγραφα τῆς Κερκύρας καὶ τῶν ἄλλων Ἰονίων νήσων. Πιστεύει δὲ μᾶλλον διὰ αἰτία τῆς ἐλλείψεως ταύτης εἶναι ὁ δημοκρατικὸς χαρακτήρ, τὸν ὅποιον ἀπ' ἀρχῆς εἶχε τὸ Συμβούλιον Λευκάδος. Καὶ προσθεῖται ὅτι καὶ μὲν τὰ 70 μέλη τοῦ Συμβουλίου Λευκάδος ὄφειλον κατὰ τὸν Βλαντῆν ν' ἀνήκωσιν εἰς μίαν τῶν ἐγγεγραμμένων εἰς εἰδικὸν βιβλίον οἰκογενειῶν, ἀλλὰ τὸ βιβλίον τοῦτο ὠνομάζετο Libro della Comunità· οἱ δὲ εἰς αὐτὸ ἐγγεγραμμένοι Cittadini καὶ ὄχι Nobili. Τοῦτου ἕνεκα δημοσιεύει καὶ τὸν πίνακα τῶν οἰκογενειῶν αἰτινες ἀπετέλουν τὸ Γενικὸν Συμβούλιον χωρὶς ὅμως νὰ ἐρευνήσῃ καὶ τὴν γενεαλογίαν αὐτῶν. Τούτων δοθέντων ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Γεωργίτη ὁ ἀναφερόμενος τόσον εἰς τὴν ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἑλληνισμὸς» δημοσιευθεῖσαν μελέτην του, ὅσον καὶ εἰς τὸ βιογραφικὸν σημείωμα περὶ Κονεμένου βέη, ὅτι ἐν Πρεβέξῃ ὑπῆρχε Libro d'Oro καὶ τάξις εὐγενῶν, καταπίπτει. Διότι ἂν ὑπῆρχεν εἰς Πρεβέξαν, Πάργαν κλπ. «εὐγένεια», δὲν νομίζομεν διὰ θὰ ἡμέλει ὁ Ραγκαβῆς νὰ ἐργασθῇ ἐπ' αὐτῆς. Ἀλλὰ περὶ τῶν πόλεων τούτων οὐδὲν ἀναφέρει, καίτοι εἰς τὸ αὐτὸ τμῆμα τοῦ ἔργου του φαίνεται ἔχων ὑπ' ὄψιν του διὰ αἱ Ἑπειρωτικαὶ πόλεις διφκοῦντο ὑπὸ τοῦ Ἐνετοῦ Προβλήπτου. Ἐπομένως τόσον ἡ ὀνομασία τοῦ βιβλίου τῶν ἄστῶν τῆς Πρεβέξης καὶ Πάργας ὡς Libro d'Oro ὅσον καὶ οἱ τίτλοι τῶν εὐγενῶν οἱ ἐνυπάρχοντες εἰς τὰ ἐγγραφα, δὲν πιστοποιοῦν τὴν ὑπαρξιν τάξεως «εὐγενῶν» εἰς τὰς Ἑπειρωτικὰς πόλεις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. ἀλλὰ τὴν διάκρισιν τῶν ἄστῶν ἐκ τοῦ ὄχλου τῶν ἐργατῶν καὶ ἄλλων. Ἄλλως τε εἰς τὰ ἐγγραφα δὲν ἀποκαλοῦνται οἱ ἄστοι τῶν πόλεων τούτων μόνον εὐγενεῖς, ἀλλὰ καὶ περίβλεπτοι, ἔκλαρ-

VII

Τὸ ἄρθρον VII τῆς Συνθήκης ρυθμίζει τὰς προνομίας τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν ἄσκησιν τοῦ τοπικοῦ δικαίου²⁵. Τὸ φερμάνιον²⁶ ὥρισεν ἐπίσης ὅτι προκειμένου περὶ κάθε εἶδους ἀγωγῶν καὶ κληρονομικῶν διαφορῶν καὶ «ὑποστατικῶν» δέον νὰ τύχῃσιν ἐφαρμογῆς οἱ παλαιοὶ τῶν νόμοι καὶ αἱ ἀρχαῖαι συνήθειαι. Ποῖοι ἀκριβῶς ἦσαν οἱ παλαιοὶ νόμοι καὶ αἱ ἀρχαῖαι συνήθειαι; Ἀναμφισβήτητος τυγχάνει ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου. Διότι ἢ θὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐπανῆλθεν εἰς ἰσχὺν τὸ *Novissimum Statutorum ac Venetarum legum volumen* περιέχον Ρωμαϊκὸν δίκαιον καὶ τοπικὰ ἔθιμα, ἰσχῦσαν ἐν Ἑπτανήσῳ ἀπὸ τοῦ 1729²⁷, μετὰ δὲ τὴν κατοχὴν ταύτης ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ ἐπὶ τούτων, ἢ ἂν ὑποθεθῆ ὅτι δὲν εἶχεν ἐπεκταθῆ καὶ εἰς τὰς Ἡπειρωτικὰς πόλεις ἢ κωδικοποιήσιν τοῦ *Novissimum volumen* θὰ δεχθῶμεν ὅτι ἴσχυσεν ἐν Πρεβέζῃ καὶ τὰς ἄλλας πόλεις τὸ κρατήσαν καὶ εἰς τὴν ὅλην Ἑλλάδα,²⁸ καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Ἡπειρον²⁹. Ρωμαϊκὸν τοῦτέστιν τροποποιούμενον ὑπὸ τῶν τοπικῶν ἐθίμων. Πλὴν ὅμως τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ τοπικοῦ δικαίου, ἴσχυον καὶ τὰ Διατάγματα τῆς Διοικήσεως, τῶν ὁποίων ἡ δημοσίευσίς ἐγένετο «μὲ τὸν κτύπον τοῦ τυμπάνου». «Τὸ παρὸν... διὰ τὴν ἐνέργειάν του καὶ διὰ τὴν καλὴν ἀκρόασιν θέλει δημοσιευθῆ μὲ τὸν κτύπον τοῦ τυμπάνου καὶ θέλει τεθῆ εἰς τοὺς συνηθισμένους τόπους τῆς παρουσίας πόλεως».

Ὡς πρὸς τοὺς κρατήσαντας ποινικοὺς νόμους, γνωρίζομεν ὅτι ἡ συ-

προι, πανέκλαμπροι, πάνσεπτοι, σεβάσμιοι κλπ., προσελάμβανον δηλ. τίτλους κοσμητικῶν τῶν ἀξιομάτων των. Ἀλλὰ πλὴν τούτου, καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὑπάρχουσαν τάξιν «εὐγενῶν», αἱ διὰ τῆς ἀπὸ 5 Νοεμβρίου 1804 γενόμεναι ἐγγραφαὶ εἰς τὸ βιβλίον τῶν ἀστῶν Πρεβέζης δὲν δύναται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐγγραφαὶ εὐγενῶν, διότι κατὰ τοὺς Ἰονίους συγγραφεῖς καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἰονίοις νήσοις αἱ μετὰ τὸ 1803 γενόμεναι ἐγγραφαὶ ἔδιδον δικαιώματα ἀστικά (*Droits de Cité*) καὶ οὐχὶ εὐγενείας.

²⁵) Ἡ συνθήκη: «Ainsi les usages relatifs aux procédures civiles et criminelles à la nature des propriétés et à l'ordre des successions héréditaires ne seront point changés».

²⁶) Τὸ φερμάνι: «Αἱ κάθε εἶδους ἀγωγαὶ καὶ κληρονομικαὶ διαφοραὶ ὁμοίως καὶ περὶ τῶν ὑποστατικῶν νὰ θεωροῦνται αὐτοδικαίως κατὰ τοὺς παλαιούς των νόμους καὶ ἀρχαίας συνηθείας των καὶ ἂν ἀκολουθήσῃ διαφορὰ κανενὸς Τούρκου μὲ ραγιά αὐτῶν τῶν τεσσάρων τόπων νὰ τοὺς κρίνῃ κατὰ τὸ δίκαιον ὁ Βοεβόδας καὶ ἂν συμβῆ νὰ μὴν ἤμπορέσῃ νὰ τοὺς συμβιβάσῃ, νὰ τοὺς παραπέμπῃ εἰς τὸν Καδὴν, ὅστις θὰ ἐτύγχανε πλησιέστερος».

²⁷) Παππούλια. Γενικαὶ Ἀρχαὶ τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου, καὶ Βιζουκίδου, «Griech. Recht» ἐν *Handw. der Rechtswissenschaft* τόμ. III.

²⁸) Παππούλια. Τὸ Ἑλληνικὸν Ἀστικὸν Δίκαιον ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐξελίξει. Ἀθήναι 1912. Κ. Δ. Τριανταφυλλοπούλου. Τὸ Ἰδιωτικὸν Δίκαιον κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. Τόμ. Γ' «Πανελληνίου Λευκόματος», Ἀθήναι 1925.

²⁹). Βλ. Ἀραδαντινοῦ. Χρονογραφίαν. Τόμ. Β'. σελ. 257 τὰς μερικὰς δι' ἐθίμων ἐν Ἰωαννίνοις παραλλαγὰς.

νήθεια ἐν Ἑπτανήσῳ εἶχεν ἀπεριόριστον ἰσχύν, ἐπετρέπετο δὲ καὶ ἡ δι' ἀχρησίας κατάργησις τούτων.

Προκειμένης διαφορᾶς Τούρκου μὲ ραγιαῖν³⁰ ἀρμόδιος ἦτο ὁ Βοσβόδας³¹, ἂν δὲ οὗτος ἐξήντλει συντηρητικῶς τὴν ἐπιρροήν του χωρὶς νὰ ἐπιτύχη συμβιβασμόν, τότε καὶ μόνον ἐπετρέπετο νὰ παραπέμψῃ τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸν πλησιέστερον καθῆν. Τοῦτο δὲ εἶνε σύμφωνον πρὸς ἄλλας διατάξεις τοῦ φιρμανίου, διὰ τῶν ὁποίων ἀπηγορεύετο ρητῶς ἡ ἐπέμβασις ξένων πασσάδων μουσελίμηδων ἢ ἄλλων ἀρχόντων εἰς τὰ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑπειρωτικῶν κοινοτήτων³².

Ὡς πρὸς τὴν δργάνωσιν τῶν δικαστηρίων γνωρίζομεν τὰ ἐξῆς: Τὰ Δικαστήρια διεκρίνοντο εἰς πρωτοβάθμια καὶ δευτεροβάθμια. Τὰ πρωτοβάθμια ἦσαν: 1) Τὸ Δικανικὸν κριτήριον τῆς πρώτης ἀπαιτήσεως, ἀποτελούμενα ἐκ τριῶν δικαστῶν τακτικῶν καὶ δύο ἀναπληρωματικῶν. Τοῦτο ἐδίκαζε διαφορὰς τοῦ πολιτικοῦ δικαίου καὶ ἐνδεχομένως καὶ ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ³³.

2) Τὸ ἐγκληματικὸν δικαστήριον τῆς πρώτης ἀναφορᾶς ἀποτελούμενον ἐκ 3 μελῶν καὶ τοῦ Γραμματέως ἀσκοῦντος καὶ ἀνακριτικὰ καθήκοντα.

Τὸ Δικανικὸν καὶ ἐγκληματικὸν Δικαστήριον ἢ Δικαστήριον τῆς Ἐπικλήσεως ἐδίκαζε κατ' ἐκκλησίαν τὰς ἀποφάσεις, τὰς ὁποίας ἐκκαλούμενας ἀπέστειλεν εἰς αὐτὰ ἡ Διοίκησις. Ἦτο, ὅπως ἀναφέρεται εἰς τὰς Πράξεις, «κυριάρχης τῶν κριτηρίων καὶ διεκδικητῆς τῶν δημοσίων σφαιμάτων», ἐδικαιοῦτο δὲ νὰ ἐπιτάτῃ καὶ κρατῇ τὰ κριτήρια καὶ δικαστήρια

³⁰) Ἡ διάκρισις Τούρκου καὶ ραγιαῖν δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Rouquerville (ἐνθ. ἀν. Τ. II σ. 205) ἐκφερομένην γνώμην καθ' ἣν οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦσαν sujets τοῦ Σουλτάνου καὶ ὄχι rayats.

³¹) Βλ. Σαφειριάδην, Μαθήματα Δημοσ. Διεθνοῦς Δικαίου. Ἀθῆναι 1925 σ. 529 καὶ ἐπέκ. ἐνθα καὶ βιβλιογραφίαν περὶ τῶν κρατησάντων εἰς ἀναλόγους περιπτώσεις ἐπὶ τοῦ διομολογητικοῦ καθεστῶτος.

³²) Ἐν Βλαχίᾳ κατὰ τὸ Χάττι Χουμαγιὸν Σουλτάν Μεχμέτ Β' ἔτους 1460 ἀπὸ Χριστοῦ «ὅτι Μωσμεθανός τις ἤθελεν ἔχει διαφορὰν μετὰ Βλάχου ἢ διαφορὰ του νὰ θεωρῆται εἰς τὸ τοῦ Ἠγεμόνος Διβάνιον, κατὰ τὴν τοῦ τόπου συνήθειαν, καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς κρίσεως νὰ μὲν ἡ κεκυρωμένη. (Φωτεινοῦ ἐνθ. ἀν. Τόμ. 3, σ. 371). Ὁμοίως Χάττι Χουμαγιὸν 1803 καθ' ὃ τὰς διαφορὰς τῶν Τούρκων καὶ Ραγιαῶν ρυθμίζει ὁ Ἐμλὰκ Βοϊβοδασῆ, συμπράκτωντος τοῦ Διβάν Κιατιπῆ (Γραμματέως τοῦ Διβανίου). (Φωτεινοῦ Τόμ. 3 σελ. 379).

³³) «Καὶ οἱ Βεζυράδες καὶ Πασσάδες καὶ Μουσελίμηδες καὶ Βοϊβοδάδες καὶ κάθε λογῆς ἐξουσιασταὶ νὰ μὴν ἠμποροῦν ν' ἀναμιγνύωνται ὅσοι γεινιάξουν εἰς τοὺς τόπους τούτους οὔτε εἰς τὰ σύνορα, οὔτε νὰ ἐνοχλοῦν κατ' οὐδένα τρόπον τοὺς Ραγιαῖδες καὶ μάλιστα αὐτὰ τὰ τέσσερα μέρη».

³⁴) Οὗτοι ἦσαν οἱ χρονικοὶ κριταὶ (judices annuales) τοῦ Βυζαντινοῦ δικαίου, ἐδίκαζον καὶ μικροδιαφορὰς μέχρι 30 δουκάτων μὴ ὑφισταμένας εἰς δικαίωματα πιστωμάτων καὶ ἑδαφονομίαν.

εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ νόμου καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ἡ ὑπόθεσις ἐνεγράφετο εἰς τὸ βιβλίον ὀρισμοῦ, τὸ ὁποῖον ὠμοίαις πρὸς τὸ παρ' ἡμῶν πινάκιον. Ἡ κλήσις ἐγένετο διὰ δικαστικοῦ κλητῆρος, οἱ διάδικοι ἐνεφανίζοντο κατ' ἀρχὰς ἢ μὲν ἢ μετὰ συμπαραστάσεως δικηγόρων. Ἡ μεσολάβησις δμως τῶν δικηγόρων κατηργήθη βραδύτερον διὰ τῆς ἀπὸ 24 Αὐγούστου 1803 ἐπιστολῆς τῆς Προεδρείας πρὸς τὸ δικανικὸν κριτήριον τῆς πρώτης ἀναφορᾶς. (Πρ. Ἐπιστολαὶ φύλλον 18). Καίτοι δημοσιευθεῖσαν ἤδη ὑπὸ τοῦ Γεωργίτου τὴν ἀναδημοσιεύω χάριν τῶν συναδέλφων μου.

«Θέλοντας ἡ πρόνοια, ἔλεγεν ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη, ταύτης τῆς προεδρείας, νὰ διατηρήσῃ ἀδιάφορα τὰ αἰσθήματα τῶν κριτῶν ἀπὸ τὴν πειθῶ καὶ μαγνητικὴν δύναμιν τῆς εὐγλωττίας καὶ εὐφραδείας καὶ νὰ προασφαλίσῃ κατὰ τὸ δυνατόν τὸ δίκαιον τοῦ καθεκάστου ἀπὸ τὴν τεχνικὴν παραστασιν τῶν λόγων, ἔκρινε ἀναγκαῖον καὶ ἐπωφελὲς νὰ ἐμποδίσῃ διὰ ψηφίσματος τῆς τὴν χρῆσιν τῶν ἰντερβεντιέντηδων, οἵτινες ἐπιτηδευόμενοι ἐξ ἱπαγγέλματος τὴν τροπολογίαν, ἀμαυροῦσι καὶ περιτρέπουσι τὴν ἀλήθειαν μὲ τὴν τῶν σοφισμάτων τῆς περίπλεξιν. Λοιπὸν εἰς τὸ ἐξῆς οἱ ἔχοντες διαφορὰς καὶ ἀγωγὰς, θέλει τὰς παρασταίνουσι καὶ σαφηνίζουσι μὲ τὸ μέσον τῶν ἐστισιῶν τους ἦτοι ἐκθέσεών τους καὶ ἀλιγκατσιδῶν τους καὶ τοιουτοτρόπως ἢ μὲν ἀλήθεια δὲν κινδυνεύει, τὸ δὲ ψεῦδος φανεροῦται ἢ δύναμις τοῦ νόμου ὑπερισχύει καὶ βασιλεύει, καὶ τὸ δίκαιον θριαμβεύει. Ταῦτα καὶ σὰς εὐχόμεθα θεόθεν πᾶν ἀγαθὸν καὶ σωτηριῶδες».

Κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ διαδικασία ἦτο περίπου ὁμοία τῆς σημερινῆς. Ἐνώπιον τοῦ δικαστοῦ ὁ μὲν ἐνάγων «ἐπρόφερον», ὁ δὲ ἐναγόμενος «ἀντέφερον».

VIII

Τὸ ἄρθρον IX τῆς Συνθήκης εἶνε ὁλόκληρον ἀφιερωμένον εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀσκησιν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας²⁴. Ἡ Ὑ. Πύλη ὠμολόγει ἐγγυήσεις ὅτι θὰ ἀσκῆται αὕτη καθ' ὃν τρόπον ἠσκεῖτο καὶ ἐπὶ Ἐνετῶν. «Κατὰ συνέπειαν οἱ ραγιάδες θὰ ἔχουν ἀκέραιον τὸ δικαίωμα νὰ ἐπισκευάζουν τοὺς ναοὺς των, νὰ κτιζοῦν νέους καὶ νὰ κρούουν τοὺς κώδωνας χωρὶς νὰ ἐμποδίζονται κατὰ τίποτε». Τὸ φερμάνιον ἀνέφερε τὰς αὐτὰς διατάξεις προσθέτον καὶ τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν παρεισπράξεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἀνέγερσιν ἢ ἐπισκευὴν τῶν ναῶν, περὶ ὧν ἤδη ἐγένετο μνεῖα ἀνωτέρω. Ἡ διάταξις, ἥτις δύναται νὰ ξενίσῃ τοὺς ἀγνοοῦντας τὰ τότε ἐν Τουρκίᾳ εἰωθότα εἶνε ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν

²⁴) Ἡ Πρέβεζα καὶ ἡ Βόνιτσα ὑπήγοντο ἐκκλησιαστικῶς κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνοισι ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου ὑπέρτιμον καὶ ἑξαρχον Αἰτωλίας. Περὶ τοῦ τότε ἀκμάσαντος Ἰγνατίου βλ. Περικλέους Γ. Ζερλέντου. Ἡ συνθήκη τῶν Ἑπτανησίων καὶ Ἀλῆ Πασσᾶ. Ἔτει 1803. Ἀθήναι 1921.

κροῦσιν τῶν κωδῶνων τῶν ἐκκλησιῶν. Τοῦτο ἐθεωρεῖτο τότε πράγματι προνόμιον. Οὕτω καὶ εἰς τὸν κώδικα τῶν προνομίων τῶν κοινοτήτων τοῦ Ζαγορίου τοῦ 1831 παρατηροῦμεν τὰς αὐτὰς διατάξεις: «Ἐλευθέρως τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ τελετὰς καὶ ἀπεριορίστως ἀγέσθω, κροῦσαι καὶ κώδωνας καὶ πάντα ναὸν ἄνευ οὐδεμιᾶς διατυπώσεως ἀνακαινισάσθω»⁸⁵, ὅλοι δὲ σχεδὸν οἱ *ach namme*, οἵτινες ἐπηκολούθουν τὴν ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν τῆς κυριαρχίας τῶν Τούρκων ἀνέφερον ὡς προνόμια τὰ τῆς κρούσεως τῶν κωδῶνων, ταφῆς κλπ. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ προνόμια κατηργήθησαν μετὰ τὴν δευτέραν εἰσβολὴν εἰς Πρέβεζαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὅτε οὗτος κατὰ τὸν Rouqueville ἔκτισε καὶ τέμενος, ἀπογορεύσας τὴν δημοσίαν λατρείαν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

IX

Ὡς προνόμιον δέον νὰ θεωρηθῆ καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἐγκαταστάσεως Τούρκων εἰς τὰς προνομιοῦχους πόλεις. Τὴν ἀπαγόρευσιν αὐτὴν ἀναγράφει τὸ ἄρθρον VIII τῆς συνθήκης.

Ἀνάλογος ἀπαγόρευσις φαίνεται κρατήσασα εἰς Ἀμπελάκια, ἃν πιστεύσωμεν τὸν Beaujour⁸⁶.

X

Ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῶν προνομίων, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν ἡ Συνθήκη τοῦ 1800 διὰ τὰς Ἑπαιρωτικὰς πόλεις, εἰς ἓνα καὶ μόνον ἀπέβλεπε σκοπὸν τὴν ἀνασυγκρότησιν δηλονότι τῶν Ἑπαιρωτικῶν κοινοτήτων, τὰς ὁποίας ἐξηφάνισεν τῷ 1798 ὁ Ἀλῆ Πασᾶς. Τοῦτο καθίσταται περὶ σσότερον ἐκδηλον ἐκ τῶν ἐντολῶν τοῦ Σουλτάνου πρὸς τὸν Ἀβδουλλάχ Μπέην σχετικῶς μὲ τὴν ἐκ νέου ἐγκατάστασιν τῶν κατοίκων τῆς Πρεβέζης καὶ τῶν ἄλλων πόλεων εἰς τὰς ἐστίας των.

«Μόλον τοῦτο, ἔγραφεν εἰς τὸ φερμάνιον, ἀπὸ τοῦς ρηθέντας τόπους ἐπειδὴ ἡ περιοχὴ⁸⁷ τῆς Πρεβέζης ἦτο ἀπ' ἀρχῆς κατοικημένη ἀπὸ δώδεκα

⁸⁵) Λαμπρίδης (ἐνθ. ἀν. τεῦχος 9^{ον}, σελ. 11 καὶ 34).

⁸⁶) *Tableau du commerce de la Grèce. à Paris 1800.*

⁸⁷) Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ καθεστῶτος τῶν τεσσάρων Ἑπαιρωτικῶν πόλεων περιλαμβάνεται καὶ ἀνάλογος πρὸς ταύτας περιοχὴ τὴν ὁποίαν ἀπήρτιζον κῶμαι τινὲς κείμεναι πέραξ τῶν πόλεων τούτων (βλ. Daru. *Histoire de Venise* T. VI Livre XXXVIII σελ. 44 καὶ Béllaire ἐνθ. ἀν. 200—1, διὰ τὴν ἔκτασιν τῆς περιοχῆς τῆς Πρεβέζης καὶ τοῦ Βουθρωτοῦ. Διὰ δὲ τὴν ἔκτασιν τῆς περιοχῆς τῆς Βονίτσας βλ. *D'arbois* καὶ Béllaire ἐνθ. ἀν. σ. 22).

Ὁ Τσοποτὸς μὴ ἔχων τοῦτο ὑπ' ὄψιν του καὶ παραλαμβάνων ἀπὸ τὸ «Ἐγχειρίδιον τοῦ ἐν ἰσχύει Ὄθωμανικοῦ Δικαίου» τοῦ Δ. Κ. Κασβίκη (Ἀθήνησι 1859) τὴν ἐν σελ. 119 ἀναγραφομένην ἀπόφασιν Τουρκικοῦ Δικαστηρίου τοῦ 1749, καθ' ἣν «ἔγραψεν ὁ ταπεινὸς ἐν Κυρίῳ τῷ Ὑψίστῳ Ὄσμάν, Διοικητῆς ἐν τῇ Ἐπορχίᾳ τοῦ Βλαχωρίου μετὰ τοῦ λοιποῦ τῆς Βόνιτζας», λέγει ὅτι ἡ ἀπόφασις ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Δικαστηρίου

χιλιάδας⁸⁸ καὶ ἕξ αἰτίας τοῦ πολέμου καὶ τῶν ταραχῶν ἔφυγον οἱ κάτοικοι καὶ δισκορπίσθησαν εἰς τὰ πέριξ ἔδω καὶ ἐκεῖ, καὶ οἱ ἄλλοι τόποι ἠνωχλήθησαν καὶ αὐτοὶ ὀπωσθήποτε διὰ τὰ ἐπανέλθη ἢ παλαιὰ εὐνομία καὶ εἰρήνη εἰς αὐτὰ τὰ ρηθέντα μέρη.... τὰ ἐπιμεληθῆς διὰ τὰ ἐλύσης τοὺς Ραγιαδες ὁποῦ εἶνε σκορπισμένοι καὶ τὰ τοὺς φέρης εἰς τοὺς τόπους των προσέχων διὰ τὰ εἶνε φυλαγμένοι καὶ ζῶσι μὲ ἄνεσιν ὥστε ἐντὸς ὀλίγου τὰ κατοικηθῶσιν οἱ ρηθέντες τόποι καὶ τὰ εὐτυχήσουν».

Προσέτι ὁ Σουλτᾶνος διὰ τὰ μὴ γυμνοῦται ἢ γῆ τῶν κατοίκων τῆς καθιέρωσε τὸν θεσμὸν τῆς ὑποχρεωτικῆς πραγματικῆς προτιμήσεως τοῦ κυρίου πρὶν ἢ ἐκποιήσῃ τὸ ἀκίνητόν του, τὸν ὁποῖον γνωρίζομεν κρατήσαντα καὶ ἐν Βυζαντίῳ εἰσαχθέντα διὰ τοὺς αὐτοὺς οικονομικοὺς λόγους⁸⁹. Κατὰ τὸ φερμάνιον ἐπειδὴ ἅμα πωλοῦν οἱ κάτοικοι τῶν τεσσά-

Βονίτης συνετελεῖται ἀγωγῆς Χριστιανικῶν Κοινοτήτων κατὰ τῶν οικείων Σπαχίδων. Ἡ ὡς ἄνω ἀπόφαισι δὲν ἐξεδόθη ὑπὸ Δικαστηρίου ἐδρεύοντος τῷ 1749 ἐν Βονίτῃ, καθότι τότε ἡ Βόνιτσα ἦτο ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν Ἑνετῶν, ἀλλὰ ὑπὸ τοῦ Δικαστηρίου τῆς ἐπαρχίας Βλαχοχωρίου, εἰς ὃ ὑπῆγετο καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς περιφερείας Βονίτης (ἐξαιρουμένης τῆς πόλεως Βονίτης καὶ τῆς περιοχῆς τῆς).

⁸⁸⁾ Περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πρεβέζης, πλὴν τῶν ἐρευνῶν τοῦ κ. Ἀνδρεάδου εἰς τὰ οἰκονομικὰ τῆς Βενετοκρατίας, οὐδεμίαν ἔχομεν συστηματικὴν ἐργασίαν. Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν καὶ ἡ ἔλλειψις ἱστορικοῦ δοκιμίου τῆς πόλεως. Δυστυχῶς πλὴν τῆς ἱστορικῆς ἢ μᾶλλον χρονολογικῆς περιλήψεως τοῦ Μητροπολίτου Ἄρτης καὶ μελέτης περὶ τοῦ τοπωνυμικοῦ τῆς πόλεως καὶ περὶ τῆς κτίσεώς της δημοσιευθεισῶν ὑπὸ τοῦ κ. Φουρίκη εἰς τὸ Α' Τεύχος τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Ἐταιρείας τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν καὶ τὸ Α' Τεύχος τοῦ 1928 τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν», οὐδεμία ἄλλη ἐρευνα ἐγένετο. Ἐνῶ διὰ τὴν Πάργαν ἔχομεν πολυτελεῖς ἐκδόσεις, αἵτινες ἐγένοντο ὑπὸ ὑψηλῶν τῆς πόλεως ἐπισκεπτῶν. Ἀτυχῶς δὲ καὶ τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Armeno carlo περὶ τῶν Ricerche statistiche intorno alla città e territorio di Prevesa, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν οὗτος, ὡς ἀναφέρει ὁ Μουστοξύδης, εἰς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν, δὲν κατάρθωσεν παρὰ τὰς προσπάθειάς του τὴν ἀνεύρησιν ὁ κ. Ἀνδρεάδης.

Κατὰ τὰς Anagraphi τοῦ 1770 ὁ πληθυσμὸς τῆς Πρεβέζης ἀνήρχετο εἰς 1834 ψυχάς. Μετὰ 35 δὲ ἔτη ὁ μὲν St Sauveur τὸν ἀναβιβάζει εἰς 7—8000 ὁ δὲ Σηροφάνης εἰς 10000. Ἡ διαφορὰ αὕτη δικαιολογεῖται εὐκόλως ἂν σκεφθῶμεν ὅτι ἐπειδὴ αἱ τέσσαρες πόλεις αὐτοδιωκοῦντο ὑπὸ τοὺς ἑνετούς, ἐγένοντο τὸ κέντρον τῶν διωκομένων καὶ τυραννομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων. Χαρακτηριστικοὶ εἶνε δύο στίχοι τοῦ ποιητοῦ τοῦ ἔπους τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ Ἀλβανοῦ Χ' Σχεχρέτη, καθ' ὃν ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς πρώτης εἰσβολῆς τοῦ Ἀλῆ εἰς Πρεβέζαν,

Ἡ κλεφτουριά τῆς Ρούμελης ἐδῶ ναι μαζεμένη

Μερδόνυχτα γιὰ πόλεμον αὐτοὶ ναι λυσσασμένοι.

Ὡστε ἡ Πρεβέζα ἦτο τὸ κέντρον καὶ ἀφετήριον τῶν ἀρματολῶν τῆς Ἀκαρνανίας καὶ Ἡπείρου. Τοιοῦτο δὲ κέντρον κατέστη μετὰ τὸ 1800 λόγῳ τῶν προνομίων. Τοῦτο γίνεται κατάδηλον ἀπὸ τὰς ἐνεργείας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὁ ὁποῖος παρίστανε πάντοτε εἰς τὴν Κων/πολιν τὰς προνομιούχους πόλεις ὡς ἐστὶν ἀνταρτῶν κατὰ τοῦ πασσαλικίου του.

⁸⁹⁾ Βλ. Καλλιγᾶ. Ἐνοχικὸν Δίκαιον σ. 379 καὶ περὶ Δουλοπαροικίας. Διὰ λόγους φορολογικοὺς κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα παρατηροῦμεν ἐν Βυζαντίῳ τὴν ἀπογύμνωσιν τῆς γῆς ὑπὸ τῶν οἰκητῶρων τῆς. Διὰ τὴν περιστολήν τοῦ κακοῦ μεταξὺ τῶν ἄλλων μέσων, τὰ ὁποῖα ἐπενόησαν οἱ Βυζ. Ἀυτοκράτορες, ἦτο καὶ ἡ ἐκ νέου καὶ ἐν μεγάλῳ μέτρῳ

ρων αὐτῶν τόπων τὰ ἀκίνητά των ξενιτεύονται διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ, διὰ τοῦτο «ἂν τις λάβῃ χρεῖαν διὰ νὰ πωλήσῃ κανένα του Μοῦλκι νὰ τὸ πωλῇ μὲ τιμὴν ὅπου ἀξίζει ἢ πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν τεσσάρων τόπων ἢ πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Ἑπτανήσων».

Κρίνοντας τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια εἶχον αἱ ὡς ἄνω ἀναπτυχθεῖσαι διατάξεις τῆς τε Συνθήκης καὶ τοῦ φερμανίου, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ θεσπίσαντες ταύτας ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των. Τοῦτο συμπεραίνομεν 1) ἐκ τοῦ λαμπροῦ καὶ ὑποδειγματικοῦ δημοσίου βίου, τὸν ὅποιον ἀνέπτυξαν αἱ κοινότητες ἐκεῖναι ὡς μᾶς τὸν παρέδωσαν τὰ βιβλία τῶν πράξεων τῶν ἀρχόντων μετὰ μίαν ἱστορικὴν καταστάσαν καταστροφὴν ἐν τῷ δημοσίῳ τούτῳ βίῳ τῶν κοινοτήτων διαφαίνεται ἀνωτέρα τις πνοὴ εἰς τοὺς διοικοῦντας, ἀπόλυτος σεβασμὸς πρὸς τοὺς νόμους καὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ ἀφοσίωσις τούτων πρὸς τὴν ὑψηλὴν αὐτῶν ἀποστολήν. 2) Ἐκ τῆς καταστάσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ὅστις, ἂν καὶ δὲν ἔφθασεν ἴσως εἰς τὸ πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ σημεῖον, ἔβαινε ὅμως συνεχῶς αὐξανόμενος, ὡς πρὸς τὴν Πρέβεζαν τοῦλάχιστον, ἀπὸ τοῦ 1800 καὶ ἐπέκεινα ⁴⁰.

ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀναγκαστικῆς πραγματικῆς προτιμήσεως ἐν τῇ ἐκποιήσει τῶν ἀκινήτων ὑπὸ τῶν κυρίων των, τῶν «ἡμοχώρων», «ἡμοκλήσων», «ἡμοτελῶν» ἢ ὅπως ἄλλως ἀποκαλοῦνται ἐν ταῖς Νεαραῖς οἱ οἰκῆτορες (Convecarii) τῶν μητροκομιῶν. Αἱ Νεαραὶ αὗται εἶνε ἢ II τῶν Ρωμανοῦ Κωνσταντίνου καὶ Χριστοφόρου, ἢ XI τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἢ XV τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ νεωτέρου καὶ ἢ XXIX τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἀποτελοῦσι δὲ λαμπρὸν τεκμήριον περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ μετὰ τὴν περιφρημον διάταξιν τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, δι' ἧς κατηργεῖτο καὶ ἐπισήμως ἡ δημοτικὴ διοίκησις ἐν Βυζαντίῳ, ὁμάδων δήμων ¹. Ἀλλὰ περὶ τούτων θέλομεν ἐκτενῶς ἀσχοληθεῖ ἐν ἰδιαιτέρῳ ἡμῶν πραγματεία.

Ἡ προτίμησις αὕτη περιορίζουσα τὴν γενικὴν ἀρχὴν τοῦ Ρ. Δικαίου τῆς ἐλευθέρως ἐκποιήσεως πρὸς οἰονδήποτε τῶν ἀκινήτων εἶχεν εἰσαχθῆ πολὺ πρὸ τῆς Μακεδονικῆς Δυναστείας, φέρεται ὅμως ὡς καταργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἅμα δὲ ἐτέθη ἐκ νέου εἰς ἰσχύν, περιορίζετο μόνον ὡς πρὸς τὰς μητροκομίας καὶ δὲν ἦτο γενικὴ.

⁴⁰) Τὰς παραμονὰς τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἢ Πρέβεζα ἠρημώθη κατοίκων ὥστε ἐκ τῶν 14 λόγων τῆς ἔθνοφυλακῆς (compagnies) εἰς τὴν πόλιν ἔμειναν μόνον 200 περίπου πένητες καὶ ἐργάται. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν ἐσφάγησαν καὶ οὗτοι μετὰ τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ στρατοῦ τῶν Πρεβεζιανῶν καὶ τῶν Γάλλων τῆς Νικοπόλεως, ξυριζόμενοι μάλιστα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Holland τὸν μύστακα καὶ τὸν πάγωννα πρὸ τῆς σφαγῆς των, καὶ τοῦτο ἵνα αἱ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς τρόπαια ἀποστέλλομεναι κεφαλαὶ των ἐκλαμβάνωνται ὡς κεφαλαὶ Γάλλων. Τῷ 1812 ὁ Holland τὸν πληθυσμὸν τῆς Πρεβέζης ὑπολογίζει εἰς 4000. Τῷ δὲ 1819 ὁ Σταγειρίτης εἰς 12000 «ὡς λέγουσι τοὺς ἐγκατοίκους αὐτῆς». Ὁ τελευταῖος μάλιστα προσθέτει ὅτι ἡ Πρέβεζα «ἔχει ἐμπόριον ἱκανὸν γεννημάτων ἐλαίου, ἐλαιῶν, δερμάτων καὶ ἄλλων».

Εἰς τὸν πληθυσμὸν τῆς Πάργας ἀπὸ τοῦ 1788 (3414 αὐτόχθονες), ὅποτε τὴν ἐπεσκέφθη ὁ Πρίγκηψ Σαλβατώρ, μέχρι τοῦ 1817, ὅποτε ἔγραφε περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως ταύτης ὁ ἀντισυνταγματάρχης de Bosset πρὸς φίλον του, ὑπολογίζων τοὺς ὅλους κατοίκους εἰς 800 περίπου οἰκογενείας, παρουσιάζεται ἐλάττωσις 2072 ψυ-

¹) Π. Ἀργυροπούλου. Ἡ δημοτικὴ διοίκησις ἐν Ἑλλάδι. Ἐν Ἀθήναις 1859, σελ. 83.

3) Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐλειτούργησεν ἐν Πρεβέζῃ τὸ ὑπὸ τοῦ ἱερομάρτυρος Κοσμᾶ ἐπὶ Ἑνετοκρατίας (πιθανῶς τὴν 8ην δεκαετηρίδα τοῦ 18ου αἰῶνος) ἰδρυθὲν σχολαρχεῖον⁴¹, καθ' ἣν στιγμὴν ὄλα σχεδὸν τὰ σχολεῖα τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ἤρχισαν νὰ κλείουν⁴².

XI

Περὶ τοῦ τέλους τοῦ προνομιακοῦ καθεστώτος τῶν Ἑπειρωτικῶν πόλεων δὲν ἔχομεν σαφεῖς εἰδήσεις. Κατὰ τινὰς ἱστοριογραφίας ὁ Ἄλῃ Πασᾶς ἐπωφεληθεὶς τοῦ μεταξὺ Ρώσων καὶ Τούρκων ἐκραγέντος νέου πολέμου ἐξήτησε ἀπὸ τὴν Υ. Πύλῃν νὰ προστατεύῃ τὰς Ὀθωμανικὰς κτήσεις καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ καταλάβῃ τὰς Ἑπειρωτικὰς πόλεις. Κατ' ἄλλην εἴδησιν, τὴν ὁποῖαν ὁμως μόνος ὁ Leake ἀναφέρει, τῷ 1806 ὁ Ἄλῃς ἔπεισε τοὺς ἐν Κων/πόλει νὰ ἐκχωρήσωσιν αὐτῷ τὰς προνομιοῦχος πόλεις ὡς Μουλκναμέ, ἧτοι ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ἐφ' ὄρου ζωῆς ἐπικαρπίας⁴³. Ποῖα εἶνε ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια εἶνε τολμηρὸν ν' ἀποφανθῶμεν. Δυστυχῶς ἐλλείπουν πάντοτε τὰ δημόσια ἔγγραφα τῶν χρόνων ἐκείνων. Δὲν κρίνω δὲ ἄσκοπον ὅπως τονίσω τὴν ἀνάγκην τῆς περισυλλογῆς καὶ δημοσιεύσεως τοιούτων ἐγγράφων, ἅτινα προώρισται νὰ παραστήσωσιν τὸν δημόσιον βίον τῶν Ἑπειρωτικῶν κοινοτήτων καὶ δήμων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν 18ον καὶ 19ον αἰῶνα ἀποτελεῖ τὸ λαμπρότερον τμήμα ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

χῶν. Τὴν ἐλάττωσιν ταύτην οἱ καθηγηταὶ κ. κ. Ἀνδρεάδης καὶ Λάσκαρης, εἰδικῶς εἰς τὸ ζήτημα ἀσχοληθέντες, καίτοι δὲν εὐρίσκουσι πιθανήν, ἀποδέχονται οὐχ ἦτον, διστάζοντες νὰ πιστεύουν τὸν Σαλαμπάνταν προσθέτοντα 77 οἰκογενεῖας καὶ παρατηροῦντα ὅτι ἐν Ἑπιείρῃ οἱ ἀδελφοὶ ἔστω καὶ ἔγγαμοι συζῶσι μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς. Δὲν βλέπω ὁμως διατί, ἐνῶ τῷ 1788 οἱ κάτοικοι τῆς Πάργας ἦσαν 3414 αὐτόχθονες, καὶ τῷ 1800 κατὰ Σαλαμπάνταν ἦσαν 5000 πιθανώτατα ὄλοι αὐτόχθονες, διατί νὰ ἠλαττώθησαν τόσοσιν πολὺ μέχρι τοῦ 1817 ἀφοῦ ἐμεσολάβησε καὶ διάστημα προνομίων (πλὴν ἂν ὁ Σαλαμπάντας δὲν ὑπελόγιζε μόνον τοὺς αὐτόχθονας) ἐπὶ Τούρκων, δὲν ὑπέκλυαν δὲ εἰς τὸν Ἄλῃ Πασᾶν τῷ 1807, ὅπως ἡ Πρέβεζα καὶ αἱ ἄλλα Ἑπειρωτικαὶ πόλεις. Ὁ Ἀραβαντινὸς ἄλλως τε τῷ 1817 ὑπολογίζει εἰς 4000 περίπου τοὺς ἀποδημήσαντας.

⁴¹) Βλ. εἰς Κ. Σάθαν, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, σελ. 230 τὴν πρὸς τοὺς Πρεβεζιανούς ἐπιστολὴν τοῦ Κοσμᾶ, ἐν ἣ ὁστος ἀναφέρει ὅτι πρὸ αὐτοῦ δὲν ὑπῆρχε σχολεῖον ἐν Πρεβέζῃ, ἐδημιούργησε δὲ αὐτὸς τοιοῦτο.

⁴²) Κούμα. Ἱστορίαν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Τόμ. 12 σελ. 557. Εἶνε ἀξία παρατηρήσεως ἐνταῦθα ἡ πληροφορία τοῦ Κούμα περὶ τῆς τότε κρατούσης δυστυχίας, ἕνεκα τῆς ὁποίας «ἀπὸ τοῦ 18 ἔτους ἤρχισαν νὰ κλείωνται τὰ σχολεῖα τῆς Θεσσαλίας καὶ ἄλλα, ἔμειναν δὲ ὀλίγο ἐφεξῆς». Ἡ πληροφορία τοῦ Κούμα συμπίπτει μὲ τὰς δημογραφικὰς εἰδήσεις τὰς ὁποίας μᾶς δίδει ὁ Bartholdy (Bruchstücke, Berlin 1805) περὶ τῆς τότε ἐν Ἀνατολῇ καταστάσεως, καθ' ἣς ὁ πληθυσμὸς τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῆς Μ. Ἀσίας κατὰ τὰ ἔτη 1803 καὶ 1804 ἠραιώθη σημαντικῶς διὰ τὴν περισεύουσαν δυστυχίαν.

⁴³) Leake ἐνθ. ἀνατ. Τόμ. Γ'. σελ. 488.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

Α'. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

<i>Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Σπυρίδωνος</i> , Προλεγόμενα	α'—δ'
<i>Μητροπολίτου Παραμυθίας καὶ Πάργας Ἀθηναγόρα</i> , Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων	3—49
<i>Ἐδλογίου Κουρίλα Δαυριώτου</i> , Βιβλιογραφία Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας	50—102
<i>Περ. Βιζουκίδου</i> , Ἐτέρα συμβολὴ εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν βιβλιογραφίαν	103—116
<i>Πέτρον Φουρίκη</i> , Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν Ἠπειρωτικὴν ἱστορίαν : Νικόπολις - Πρέβεζα	117—159
<i>Ε. Β. Σιδερίδου</i> , Ἡ ἠπειρωτικὴ οἰκογένεια Ρερέ	160—168
<i>Δ. Μ. Σάρρον</i> , Μαξίμου ἱερομονάχου τοῦ Πελοποννησίου Λόγος στηλιτευτικὸς κατὰ Διονυσίου τοῦ σκυλοσόφου καὶ τῶν συναποστησάντων αὐτῷ εἰς Ἰωάννινα ἐν ἔτει 1611 μετὰ σχετικῆς εἰσαγωγῆς	169—210
<i>Ἰωάννου Φιλίτη</i> , Ἡ οἰκογένεια Κρεμμύδη ἢ Κρομμυδᾶ	211—219
<i>Δ. Μ. Σάρρον</i> , Περὶ τοῦ Ἀθανασίου Ψαλίδα καὶ τῆς Γεωγραφίας αὐτοῦ	219
<i>Ἀριστοτέλους Ζάχου</i> , Βυζαντινὸν ἐν Ἠπειρῷ βημόθυρον (μετ' εἰκόνας)	220—222
<i>Δ. Γρ. Καμπούρογλου</i> , Τινὰ περὶ Κυριάκου τοῦ Ἀγκωνιάως	223—224
<i>Περ. Κ. Βιζουκίδου</i> , Ποικίλα σημειώματα	233—237
<i>Ε. Α. Σιδερίδου</i> , Κορτήσιος Βρανᾶς ὁ Ἠπειρώτης	249—271
<i>Ἀριστείδου Βρέκοση</i> , Ἡ συνθήκη τῆς 21 Μαρτίου 1800 καὶ τὰ προνόμια τῶν ἠπειρωτ. πόλεων Πρεβέζης, Πάργας, Βονίτσης καὶ Βουθρωτοῦ	272—294
<i>Ἀριστοτέλους Ζάχου</i> , Ἀρχιτεκτονικὰ σημειώματα : Ἰωάννινα (μετ' εἰκόνων)	295—306
<i>Μητροπολίτου Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως Πολυκάρπου Συνόδινου</i> , Ἡλίας (Γεωργιάδης) καὶ Ἀρσένιος	307—309

Β'. ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

<i>Περ. Π. Ἀραδατινοῦ</i> , Δημῶδη ἠπειρωτικὰ ἄσματα	225—232
<i>Χρίστου Ι. Σούλη</i> , Τὰ «Μπουκουρέϊκα» τῶν Τζουμέρκων, ἤτοι περὶ τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν Ραφτάδων, τῶν Σχωρετσάνων τῶν Τζουμέρκων	310—320
<i>Κ. Στεργιοπούλου</i> , Περὶ τῶν τοπωνυμίων τῆς νοτιοδυτικῆς Ἠπείρου	321—331
<i>Ἐκθεσις περὶ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1927 προκηρυχθέντος ὑπὸ τῶν «Ἠπειρωτικῶν Χρονικῶν» γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ</i>	<i>382—340</i>

Γ'. ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

<i>Περ. Κ. Βιζουκίδου</i> : <i>Κων. Χ. Σκευδέρη</i> , Ἱστορία τῆς ἀρχαίας καὶ σύγχρονου Μοσχόπολεως, Ἀθ. 1928	248—244
---	---------

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

<i>Περ. Κ. Βιζουκίδου</i> , Λουδόβικος Βύργχενρος	238—242
---	---------

Πίναξ τῶν ὀνομάτων τοῦ τρίτου τόμου	345—350
---	---------